

ПРОБОЄМ

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ

Зміст:

Іван Ірлявський: Далечінь	65	Ю. Яновський: Шаланди в морі.	83
Іван Колос: На світанні.	66	Мирко Брун: Кінець в початку.	86
Ірина Наріжна: *	66	Микола Куліш: Міна Мавайло.	97
—“— *	66	Н. Антоненко: Леся Українка, життя і творчість.	114
Оксана Лятуринська: *	67	М. Чирський: Перший виступ „Летючої Естради”.	120
—“— Дитяче.	67	О. Шуган: „Малі Друї“.	126
Андрій Гарасевич: Чорновор- ські сонети.	67	Хроніка.	127
Улас Санчук: Наєтія Медин- ська.	69		

1940

Річник VII. БЕРЕЗЕНЬ—ТРАВЕНЬ Число 3—5.

„ПРОБОЕМ“

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ

Основник: Др. Степан Росоха

Видавець: Федір Гайович

Відпов. редактор: Адальберт Немеш

„ПРОБОЕМ“

виходить кінцем кожного місяця. — Редакція має редакційну колегію. — Редакція вистерігає собі право рукописи виправлюти та скорочувати. — Невикористані рукописи редакція повертає тільки по надісланні марок на поворот. — Передплата в Протектораті Чехія й Морава 50.— К на рік, на чверть року 15.— К. — В Німеччині річно 6.— RM, четвертьрічно 1.70 RM, за границею 80.— K, або їхня рівновартість. — Число конта Поштової Шадніці в Празі 201.699., в Німеччині Postscheckkonto Nr. 122.124 Berlin, Zeitschrift »NHSTUP« in Prag.

„PROBOJEM“

měsíčník kultury, vychází koncem každého měsíce. — Vydatel Fedir Hajovyč. — Odpovědný redaktor: Vojtěch Nemeš, Praha XIV., Lumírova 1. — Novinová sázba povolená ředitelstvím pošt v Praze, čís. 162.545-III a 1939. — Dohledací poštovní úřad Praha 8. — Adresa redakce a administrace: Praha III., Josefská 2/II. — Tiskne knihtiskárna Jana Andreesky vd., Praha XII., Bělehradská tř. 97.

Всяке листування й матеріали просимо слати на адресу:
„PROBOJEM“, Praha XIV-65, pošt. schránka 3.

ПРОБОЕМ

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ

Р. VII. Ч. 3—5 (80—82).

ПРАГА, ЦІНА 1.— RM.

БЕРЕЗЕНЬ—ТРАВЕНЬ 1940.

233463

ІВАН ІРЛЯВСЬКИЙ:

Далечінь.

Дуже давно, далечінь невідома,
іскру ти кинула юним серцям,
що хоч назавжди виходили з дому, —
волю давали пісням.

Дуже давно тебе знали герой —
не залякала загравами їх, —
бо куренями проходили вої,
чувся вдалека їх сміх.

Ти ж бо видніла в очах їм простором
й, завжди налита привабою вщерть,
нацила з ласкою в бурю і порох,
в млу лихоліття на смерть.

Обрій в тебе нераз червоніли,
кровю стікали, як лицар в степу...
З зарища анову зривалися смілі
на таємничу стопу.

Скільки пішло їх, всі з ясним обличчям,
скільки безіменних впало, лягло,
тільки невблагані знали сторіччя
й туту скривало село.

Тільки казки матерів та молитвю,
оповідання анналів старі,
так сповідали, що програні битви
пімсту уродять, не гріх.

Внуки забагнути, що діди започали,
кинувши якір човна в далечінь,
щоб не погасли святі ідеали,
а перетвердли на рінь.

Дуже давно, далечінь невідома,
ти наче рідною стала для нас.
Знову за обрій полинуть, як громи,
ще покоління нера.

ІВАН КОЛОС:

На світанні.

Серпнева ніч здивовано поблідла:
То ранній вітер теплі сни відніс.
Нічної темноти останній відлам
Налякано ховається у ліс.

То в далині над гострими шпилями,
(де ризи неба на землі лежать),
рожеють імли блідої плями,
від зарева — десь за верхом пожар.

Є дивний чар на грані дня і ночі:
молитву з тути ниви гомонять,
свіжіший розум і ясніші очі,
щоб розуміти глибину понять.

Довкола запах свіжості та сили
і ніжний холод ранньої роси.
В дібровах птиці гучно пробудились
і давін далекий будить сонну синь.

Стас і серце на коліна в роси,
щоб помолитись стиглим словом піль.
Така молитва прощення приносить
і щілює найбільші рани й біль.

Тоді в душі проаоро й соковито,
як на зарошених, освіжених полях.
А ясний ранок колосистим житом
показує людині добрий шлях.

ІРИНА НАРІЖНА:

* * *

* * *

Це лише натяк — не весна ще,
а серце радістю тривожне:
вже близько дні такі багаті! —
коли життям — хвилина кожна,

коли так аглибока, так парко
відхнуть землі розкриті груди,
що їх лискуче срібне рало
ві сину — до творчости пробудить,

й коли довершеністю чуда —
і першим листям вкриті брості
і перших жайворонків співи
в валитій сонцем високості.

Вже черемха квітне ніжноквіта,
пахне медом і полином — гірко,
а здовж плоту кульбаба он
нишком

біля зірки гасвітила зірку...
Попід вікнами бугок кущами —
налисися кетяги, мов трона, —
і до сонця простягли тюльпани —
сонцем спіті — келихи червоні.
І чомусь отак, як у дитинстві —
в сад босоніж захотілось вийти,
щоб відчути тепло мякої глини
і свіжість трав весняно-
соковитих.

26. III. 40.

13. IV. 40.

О. ЛЯТУРИНСЬКА:

* * *

Гнів і помста на сваволю,
на бундючній набіги
Половчан та Печенігів!
Стязі наші вже глаголять
і брязкати мечі і тули.
Давсь в знаки Мстислав Редеді,—
бачили князі це й кметі
і Касожці не забули.

Дикого вкладали звіря
на привалені рути,
били Топчаків, Могутів,
гнали Русичі Шельбіра.

Стязі наші вже глаголять,
як було в Троянім віці.
Слава наша — на сулиці.
Преломімо спис край поля!

ДИТИЧЕ.

Хтось приходив нам чужий,
гніза горобині видер.
Пострівай-но, Святовиде,
з луку стрілами побий!

Загніви свій ясний лик,
глянь на лопухи, Дажбоже!
Потолочений з них кожен,
не отямиться й за рік.

Оборонче всіх звірят,
Велесе з очми телищ,
на твоїй щедроті мститься
хтось, хто звів нам котенят.

А було їх сім і сім,
шість і п'ять — усім наймення —
що твого благословення
божеського на наш дім!

АНДРІЙ ГАРАСЄВИЧ:

Чорноморські сонети.

I.

Столиця спить у тіні мінаретів,
і ночі зоряної срібний спів
спада на сонну втомленість дахів,
на хвилі моря, що нестримним летом

вдаряються об камінь берегів,
А на твердині чорні силюети,
влітає сон з зоряного намету
над заливом, що місяцем прозрів.

Ось треті півні в далечі запіли,
пробуджені заскигли чайки.
Ударила об сонний беріг хвиля

і винесла мовчазні байдаки.
Ляга туман, що місяцем мигоче,
на тихе плесо вод, на срібло ночі,

II.

На мурах бій... Прокляття, трупи, дим,
огністий стовп розтяв застиглу тишу.
Це запорожці в штурмі сталевім
несуть побіду на блискучих списках.

Пожар підходить кровю... Лине давін
віонких шабель... Гармати важко дишуть.
І хвилі злі збиваються у грім,
криваве влого пожару колишуть.

Невольники рвуть пута... Зпід землі
виходять чорні, повні мести й кари...
І довго ще кривавились шаблі

й вогні глитали трупи яничарів...
І гусне дим... Земля зникає в млі...
Гуляє смерть. Набрякли кровю хмари...

III.

Ще куряча не встигла розійтися,
як златом влопотіли хвилі-криця,
і ранок, що прийшов в туманних снах,
втопив жорстоку ніч у бурунах.

Нсхай же море скаженіс, алиться!
Хай блідне з жаху ранкова блакить ця!
— Під купами румовищ, що в огнях,
ще тліє трупів погорілій пах...

Пливуть... Лунає пісня молодеча,
що протинає хвиль давінку хуртечу,
і протинають вістрям байдаки

цей ранок кучерявий і палкий.
І попливуть побідою всі пяні
на тихі води рідного Лиману.

УЛАС САМЧУК:

Настя Мединська.*)

Другого дня... Властиво, другого пополудня... По обіді я довго сидів над листом до моого приятеля, який служить уланом у Познані. День за днем згадував минулу весну, коли він ще не був уланом якогось там „швадрону“, а звичайним парубком Мифодом, що з ним ми цілі вечори переводили у затяжних політичних, релігійних і „філософських“ дебатах. Лист вийшов порядний. Вложив у нього все, що міг. Евген увесь той час лежить горілиць на своїй канапі, ноги у черевиках поклав на поруччі і ввесь поринув у читання. Часом він відкладає книжку на бік і довго дивиться у стелю, хоч там напевно нічого не бачить.

Лист мій готовий. Встаю, насуваю кашкета. — Куди йдеш? — питав Евген. — На пошту, — відповідаю коротко. — Не хоч' во мною? — Ні, так само коротко відповідає він. — Я скоро вернуся. Кудись підемо...

Осінній, матовий день. Небо затягнуте ледве помітною сіруватою поволокою, а сонце світить, ніби крізь наолієний папір. Тепло. Ніякого кітру, тиша, непорушність. Мені відається, що захід поволі чиститься і з кожною годиною навколо робиться ясніше і проворіше...

У такий ось пополудень я вийшов з хати. Легкий, цільний, як завжди у такі дні, майже летючий, чимсь надхненний, радісно і солодко зворушений... На головній пошті бачу ту гарну панну у віконечку з написом „лісти полецоне“. Коли б вона не така сердита... Така наїжена, особливо з людьми, що говорять по українськи... Нащо вона носить ці гарні, волошково-сині очі, ці свіжі, рожеві уста? Їм треба б лише сміятись, а не супитись... І вони, зрештою, сміються, коли підходить до неї молодий у сірому одязі урядовець, який досить часто щось від неї потребує... Її очі, уста, щоки зовсім міняються, мов під дотиком чарівної палички, але варто підійти комусь до її віконечка, варто щось запитати, як вона одразу виприсне: — Не розумен! Прошен мувіць по польську...

Такий ось дивний наш світ... Але, їй-богу, гарний, особливо мені, у мої літа во всім тим, що чую в собі. Нікому цього, можливо, і не видно. Це треба було б не дивитись на мене цілого, а заглянути в мої дійсно веселі, чисті очі, звідки, немов з великого прозорого джерела, постійно бе радість.

Мабуть підемо знов на гори, думав я, проходячи пова свіжо-намальовану густою темно-гнідою барвою „Українську Коопераціву“. Вивіска на ній синя, а напис жовтий. Єдиний у цілому місті напис. У широкій, майже порожній, вітрині, як це завжди бував у всіх кооперативах, лежить кілька найменш цікавих предметів — вилинняла від сонця, порожня папірова коробка з кавової домішки „Франка“, кілька пакуночків сірників і кілька брусків на гострення коси.

*) Уривок з недрукованого ше роману „Юнацтво“.

Зупиняюсь біля цього якраз тому, що воно все вражаюче вбоге... Вбоге, принищле, скромне без найменшої амбіції на рекламу. Я з того сміяється. Від широго серця сміяється. Мабуть сміяється тому, що я сам чуюся таким нескромним, таким крикливим і таким барвистим...

— Васька! Васька!

Швидко відриваюсь від порожньої вітрини. З другого хідника, ніби літак, у своїх крилатих штанях біжить до мене сутулуватий Ващенко. Причепурений, без кашкета, гладко причесаний, в руках очеретяна палочка.

— Ходім за мною, — кричить він по московськи, ще не дійшовши до мене.

— Куди?

— До Насті!

— До Мединської? — перепитав я ще раз.

— Розуміється!

Мною ніби щось скубнуло. Миттю виникає непевність, яку мені соромно виявити перед Ващенком. Це було б від мене нечуване аухвальство... Настя Мединська... Господи Боже!.. Це все одно, що мені сказали б: перескоч ту гору Бону, чи... Я не знаю що! Чому ні. До неї заходять і то часто, але всіх тих не можна рівняти зо мною, ні в моїм віком. То все парубки, що вже забули за школяні лавиці, що служать по урядах, що мають свої гроші, що ходять у модерних одягах, що танцюють на балах у смокінгах... Настя! Одно її імя говорить стільки. А до всього тієї сині, дійсно гарні очі, а постать, а голос... А вміння говорити і тримати себе у кожному товаристві.

Я з нею знайомий, розуміється... Але то було зовсім, зовсім щось інше. То було у школі у тій масі молоді, де кожна Настя аливается, ніби річка, у загальному морі. Там я чую себе самого зовсім інакше, ніж десь у салоні, чи каварні, чи на балю, чи навіть у першому ліпшому товаристві молодих людей. Я познайомився з нею ще минулого року, коли був у пятій класі, коли ще чувся зовсім хлопчиком з червоними щоками. Але я не можу зловживати знайомством, що сталося без моєї волі, випадково, з пікавого збігу обставин.

Одночасно як подивиться на мене Ващенко? Що подумає той розакарякуватий бельбас, коли я виявлю себе таким простачком. Він ще, чого доброго, подумає, що я боюся Насті, що не знатиму, що з нею говорити. Не смію так ганебно засвідчити себе в його очах? Йду!

— Добре... Ідемо! — сказав я. — Далеко вона мешкає?

І ми пішли. Я зовсім забув свою обіцянку Евгенові зараз вернутися. Також не цікавить мене більше настрій, погода, рівна, мощена гранітом дорога, схили пригорків в хатками у садках і дерев'яною Чеснохрестною церквою. У мені безупинно вирує своєрідний страх: чого я власне йду? Що там буду робити? Що подумає вона, коли я зявлюся перед нею. З почуттям сорому згадую перше знайомство з нею, коли я показав себе більше, ніж недо-

тепою. А потім мої неаграбні рухи, мое неслухняне, вічно настов-
бурчене волосся, моя ганебна звичка безпричинно червоніти.

Хоч би того самого минулого року... Те мое віршування...
Той перший зрив після прочитаної книжки невідомого автора
(перші сторінки були вирвані), де говорилось про друге польське
повстання у нас на Волині і на Київщині. Пригадую ті теплі, пя-
нючі ночі, що віяли на мене зі сторінок книжки, ті сади, ті дороги
з тополями, ті білі, біліщи, ніж у дійсності, хатки, ті гарні, краці,
ніж у дійсності, дівчата... Читав до піаньої ночі, а потім не ви-
терпів напливу чуття і згрішив тим віршом, який до речі не можна
називати добрым. Він діяв можливо тому, що був вирваний живцем
з мене у час величного напруження нервів, у час страшенної схви-
лювання моєї юначої душі...

Тоді саме і закладалось наше „Юнацтво“. Ціла зграя поетів
і мальрів на чолі з Приходою та Козенком, до яких мені було так
само далеко, як тепер до Насті. І коли б не те жагуче хотіння
там бути, хіба я відважився б на таке зухвалство, як піти у не-
ділю до його величності Приходи і показати свого вірша, у якому
він з місця змінив першу стрічку. Мені навіть на думку не при-
йшло протестувати проти цього. Навпаки. Я одразу пізнав свою
хибу, а одночасно його перевагу надо мною. Я лише, почервонівши
до волосся, просив його не зрадити моєго прізвища... Особливо
коли будуть читати на засіданні гуртка у присутності майже всіх
членів і навіть самого Семена Івановича. Він може сказати, що
написав це старий, сліпий Перебендя...

Прихода дужа смія вся, але погодився во мною. Гараад Хай
буде так, лише я мушу також вступити до гуртка... — А хіба
смію? — було моїм першим запитом... — Я... Властиво, я не
поет і не мальр... Це лиш так собі... Забавка... Щось та-
кого...

— Нічого, нічого, — поплескав мене по плечі Прихода...
Чудовий хлопець! Звідки у нього та невяваність, простота, відвага.
Він мене похвалив і вже першої неділі я маю прийти на збори
гуртка.

Краще мені було туди не йти. Той сором... Той неймовірний
сором! Але ніякі сили світу не могли мені перешкодити піти туди.
Мене тягло туди, мов пияцю корчма, чи закоханого любов. Вже
кілька днів перед тим я все думав, як то будуть прилюдно чита-
ти моєго вірша, який напевно буде зо всіх найгіршим і ніхто не
зверне на нього найменшої уваги. Там буде стільки учнів зо
старших клас, яких я ще не знаю і перед якими я мушу неймо-
вірно червоніти. Що буде там також Настя Мединська, я цього й
не подумав.

У неділю зійшлися всі у класі, де була минулого року наша
„паралелька“. Пара туzinів поетів і одна-однісінка русява, струнка
панночка на передній лавиці перед катедрою, де засів наш провід-
ник Семен Іванович з чорною течкою замість звичайного класо-
вого журналу. Я залиш на самий зад. За мною було лише кілька
порожніх лавиць і стіна з портретом Франка, але і тут не почув-
вав себе гарад. Здавалося — всі спини мають очі і нахабно та

посмішувато дивляться на мене. Іноді також видавалось, що з чорної течки Семена Івановича вилазить мій вірш і на цілу клясу кричить: який там у чорта Перебендя. Це він! Отой червоний Василь Шеремета! Дивіться на нього! Дивіться!

Семен Іванович відкинув головою пасмо гнідого волосся, сів і повільно розгорнув течку. Тепер він поводився не як наш учитель, а скорше, як наш колега. Під його рукою ціла купа „творів“. Майбутні ворі на небосхилі нашої літератури. Таланти, а можливо й генії, які він повільно відкопує, щоб дати їм можливість рости...

У той час нічого подібного я не думав. Я лише зо всієї сили слідкував за собою, щоб не встругнути якоїсь дурниці, як вірвався з того місця і хто ана куди втікти. Витрішив очі, напяв вуха, витягнув шию... Серце мое тривожно билося і я швидко дихав, ніби після довгого бігу. На щастя ніхто не обертався, ніхто не думав про мене, всі дивилися перед собою на Семена Івановича.

І нарешті те славне читання. Коса, роса, небеса... Кохання, щебетання, милування... Дівочі, очі, ночі... З тим чергувались завзяті зваклики до праці, до бою, до волі а неволі. Тріщали кайдани, валились тирані, адімались омані, ріділи тумани... Творці тих чудових римів сиділи передо мною, але за винятком Приходи і гостроносого Козенка, я ще нікого з них не зінав. Яка неймовірна школа. Я між ними найменший і наймолодший і ледве, чи хто з них захоче зачомітись во мною...

За кожним прочитаним віршом Семен Іванович казав: — Панове! Прошу ще уваги... — Всі слухачі робили собі помітки у своїх записниках. Я не писав нічого. Не мав найменшого наміру брати участь у дискусії над ними. Все одно я не проговорив би публічно ніодного порядного слова.

— Панове, — проговорив Семен Іванович. Подивився деякий час на папірчик в руці... Серце мое при цьому міцно стиснулось, бо я відчув, що це торкнеться мене. І не помилився... По короткій перерві Семен Іванович почав читати:

Не любити — не можу свою я країну!

Господи Боже! Що це во мною? В моїх очах виступили сльози! Я швидко спустив голову, бо відчував, що ціле мое обличчя горить, ніби попечене сильним сонячним світлом...

Від широго серця її я люблю...

Коли б навіть прийшлося в лихую годину,
За неї я радо умру.

Семен Іванович прочитав це вираано, поволі, слово за словом. У словах тих чулась правда. Я сам вірив у те і я готовий був виконати свою урочисту обіцянку.

Не можу спинити юначого серця,
Воно в моїх грудях, як пташечка, бється
І бється, палає, немов у вогні,
І пошепки завжди говорить мені:
Нераз обертали її у руїну...
Люби-ж ти! Люби, свою рідину країну!

Що сталося? Диво-дивне! По прочитанні цих кількох стрічок всі присутні заплескали. Цього не було тут раніш... і почала плескати, здається, та сама панна, що сиділа в першій лавиці. Я, розуміється, провалився зовсім. Мене вже майже не було... Я лиш чув оплески — перші у мойому житті, які торкалися мене, яких я зовсім не чекав і не сподівався, і навіть, кажу це щиро, не бажав, бо ніщо не могло мене так ганебно васоромити, як оці якраз оплески. Але це ще не кінець. Плескання скінчилось і всі забажали знати, хто в той Перебендя, а перед у цьому вела, розуміється, та сама панна, яка свою жіночу цікавість переборщила до абсурду. Злорадний Прихода повернувся назад і вплятив свої гарні, сині очі у мене... Після цього не тяжко було пізнати. Весь той Перебендя сидів, мов па справжніх голках, а обличчя його подібне на добре випалену цеглу, а в очах слізи сорому...

Боже мій, Боже мій! Один лише рік минув, а де вже той сором, ті слізы, те неймовірне зворушення, та велична чистота почувань, те дійсно святе-святих, яке вибухло в моїй душі на виклик кількох простих слів, що казали тихим, щирим говором любити землю моїх предків. Здається, ціла вічність ділить мене від того дня, якого я, арештою, ніколи-ніколи не забуду, але який все таки був для мене днем великого сорому. Бо я не зумів втримати себе у межах справжнього мужчини, тим більше, що вже стільки читав і чув, що ми, повоєнне покоління, мусимо тримати себе мужньо і гнати від себе всілякі сентименти на гарматний вистріл. Я признаюсь: це було з моєго боку ганебне, хоча я ніколи не шкодую, що воно якраз було так...

Це було також причиною, чому я ніколи не зійшовся близче з Настею Мединською. Я уникав її, як лише міг, хоча, здається, вона деякий час навіть сама хотіла навязати зо мною близче знайомство... Раа застукала мене самого у вузькій вуличці біля ліцеального саду і я мало не вмів зі сорому, коли вона почала розпитувати мене, як на зло, про мое віршування...

Те почуття ніяковости було жорстоке, мов звір. Я тріпався в його зубах, мов піймана пташина, ледве витиснув зі себе кілька таких дурних і недоладних слів, що після того я завжди викриував при загадці про ту зустріч... Настя подивилась на мене майже співчутливо, подала руку і пішла. Здається, після цього дня, який мав місце ще минулого року, я не мав нагоди з нею говорити.

І ось я йду до самої її хати... Це карколомне зухвалство може мене довести до нахабності, до втрати почуття міри, до... Ну, я не знаю до чого ще, але в кожному разі, навіть і тепер, коли мені вже не мізерних шістнадцять років, а майже вісімнадцять... В кожному разі і тепер ще заскорі лазити по салонах найкращих панн, молоти там нісенітниці та стріляти бомки, замість вчитись історії, чи фізики, чи французької мови, як цього вимагає мораль кожного порядного учня. Інша річ, коли я бачу цю панну у школі, чи випадково на вулиці, чи навіть на якійсь забаві, де за дозволом пана директора, не переступаючи дозволених для шкільної молоді годин, молодь побавиться, посміється, покрутиться по своєму звичаю... То зовсім що інше. Але тепер я пускаюсь

у перше небезпечне плавання справжніх залишників, які хто зна до чого можуть привести. Я мушу виласти во своїй молодої шкури, мушу ставати на пальці, мушу пріти, вишукуючи відповідні слова, мушу бути цікавим, забавним, дотепним...

Але Настя досить далеко мешкає. Ми вже йдемо з добрую годину. Ніколи не сподівався від неї такого чину. Та-ж цю дорогу вона мусить робити кожного дня туди і назад. Це вже ось і станція, ще чверть години і з'є річка, луг... Тут щойно починається широта, розступаються наші пригорбки і в далечині виринає синявий обрій.

Йдемо розмашним кроком. Перед станцією звернули вліво. Немощена, піскова дорожина попід горою, яка ще недавно була вкрита старим ясеновим лісом. Тепер ліс арубано і тільки окремі, високі насінники стоять на уагіррі. Отам вище залишився кущ грабини, над нею стара галявина, де була посіяна гречка. Червоне й стернище дав насінникам цікаве, мальовниче тло. Могутній, широкий ясень стоїть залитий сонцем, ніби лицар-вартовик на границі своїх володінь. Уявляю його, коли з заходу наскочить буревій, навалять вітри, ударить грім. Недаремно боки його оббиті, обкрешані, понівечені.

Будови і люди вістались позаду. Далеко за нами станція. Звідти виїжає потяг. Чути його різкий, далекий свист, видно велику, чорну гриву диму, що поволі підноситься вгору і так само поволі розкладається. Спереду старий, покинutий, трьох-поверховий, фабричний будинок з розстріляним під час війни, високим димарем. Високі, цегляні мури, великі, забиті дошками, вікна, руда, поржавіла, бліщаюча стріха. Ми йшли просто до цього будинку і я не мало здивувався, коли дсвідався, що в ньому живе Настя Мединська.

— Мабуть у цьому будинку зимою холодно, — розважає Ващенко. Я засміявся. Він сказав це поважно і вийшло наївно.

— Чого смієшся? — сказав він. — Тут живе Настя.

Звернули з дорожини, перейшли дерев'яний, без поруччя місток через викопаний і зарослий буряном рів і підходили до мешкання Насті. В одному куті великої будови, зовсім низько при землі три малі, в порівненні з рештою вікон, віконця. Мала, втоптана стежка веде під самі двері, перед якими лежить широкий, гладенький, білий камінь. Сіри, немальовані двері з простою залізною клямкою і вузькі, в цегляною підлогою, сіни.

Мені було надзвичайно дивно, що тут якраз живе Настя. Та, майже легендарна дівчина, за яку у місті стільки йде розмов. Я уявляв собі, що вона живе у багатому будинку, серед розкошів. Вона має таку виплекану поставу. Її голос звучить так милозвучно. Має так розвинутий смак до мистецтва. Вміє так добре поводитися в товаристві. І вона живе у одному куті цього велітенського, напіврозбитого війною, будинку. Дивно. У цьому є щось більше, ніж звичайне явище. Це мене інтригує і цікавить.

Ващенко йде вперед. В півтемних сінях він краще від мене розбирається, бо він тут вже бував. На його стукіт відчинила старенька, зморщена, з добрим обличчям жінка, одягнена у чорному.

— Чого собі бажаєте? — привітливо запитала вона.

— Панна Настуся дома? — питав Ващенко по московськи.

— Аа! Ви до Настусі? Є, є! Прошу, прошу! Заходьте до покою, — заговорила вона по українськи.

Входимо до покою. Покій довгий, вузький з двома низькими, але широкими вікнами, що мають вигляд на зруб. Вікна завішенні білим, мережовими фіранками. Крізь них все таки видно зруб, побитий ясень і навіть чірідку кіз, що пасуться під гречаною стернею.

— Прошу, панове... Сідайте! будь ласка... Тут, тут... Вона трошки занята, — казала привітлива старенка. Зараз-же гукнула: — Настусю! До тебе гості.

Ніколи не збуду голосу, що його почув я з другої кімнати... Це дійсно Настин голос. Якось аж дивно його тут чути. — А хто? — запитала вона протяжно, мелодійно...

— Аз! — відповів жартом Ващенко...

— Аа! Клім! Вибачте мені, голубе!.. Я занята. Сядьте на хвилиночку... Я вийду. А хто з вами?

— Таємниця. Прийдете — побачите.

— Ах, Клімим! Скажіть! Ви-ж знаєте, що я жінка.

— Не скажу. Скорше прийдете.

— Вона, вибачте, працює, — відзначила стара, потім ще раз вибачилася, просила бути як дома, і вийшла в сіни.

Ми застались самі. Я оглядаю покої... Тут, думаю, мешкає наша „Настуся“. А дійсно тут. Он навіть її блакитний капелюшок, що його я так часто бачу... Застелений чистим з доморобного полотна, із стільником стіл. Які книжки? „З журбою радість обнялась“, „Соняшні клярнети“, товстий обтріпаний том Пушкіна. На стінах два недокінчені пейзажі з нашого міста невідомого мальяра. Ті пейзажі аворушили мене. Вони не були надзвичайно мистецькі, а до всього недокінчені, але вони багато говорили... Настуся любить мистецтво оригінальне... Не сприймає репродукцій. Це я знаю...

Ці неаграбні картини її хтось подарував. Вона бачила на них дотик не досить напруженой, але в кожному разі мистецької снаги, ваяла їх, вложила у прості рамці і повісила на стіні проти свого ліжка. Хай там висять. Можливо вони нагадуватимуть її недокінченість початої думки, яку вона підхопить і буде продовжувати. Можливо за рідкими барвами акварелі відчує биття серця того, що їх клав на той папір. Хто може відповісти на питання, що думав творець цих барвистих тонів, коли їх виймав зі своєї уяви і робив з них гору Бону, кілька старих хат, пару старих топіль, що примостились на узгіррі... Настуся знає, що в них є напевно частина її самої, бо він дав їх тільки її і більше ні кому... Навіть недокінчені, мов урваний звук, мов перетяте слово...

У головному куті католицька Божа Маті. Маленький, старий образ до якого напевно молились її батьки. Він висить тут і Настя, встаючи кожного ранку, бачить його перед собою. А над високим ліжком, що застелене білим покривалом, у овальних, чорних рамцях портрет Шевченка з пучечком сухих волошок. Я ще ніколи

не бачив такого портрету. Це якась давня гравюра на подобу тих, що Їх можна зустріти у старих виданнях книжок.

Все на своєму місці, все чисте, здається, легке... Так. Тут вона живе. Так самотньо, так далеко від людей, особливо довгими, чорними осінніми вечорами, коли в західної рівнини біжать вітри і буються об гору а ясеновими насінниками, об старі мури анищеної фабрики і свистять у розбитому димарі... А раненько при світлі нафтової лампи вдягається, виходить з дому і йде до гімнастії. Настиа Мединська. Русява, ясноока, з давінким, привітним, голосом дівчина.

Часом з сусідньої кімнати виривається її голос. Питає, чи нам не скучно. Коли б вона знала, що за цей час я передумав і які витворив про неї картини. Чому людина не може вгадувати чужих думок.

Що вона там робить? Клим підходить під двері, стукає і питає, чи можна туди зайти. — Ні, ні, ні! Я зараз! Хвилиничку!

Хвилиничка надто довго тривав. Моя уява має час рохматлювати далі своїх химер. Мені здається, що я стою біля якогось джерела чистої, прозорої води і хочу в нього напитися. Неясні, притъмарені бажання виникають у мені, ніби мені треба стати на вколішки, доторкнутися білого серпанку рукава Настиної блузки, що висить на спинці стільця. Та блузка перед хвилиною була на моих плечах... Та дівчина, чиста, прозора блузка... І ті черевички з гнідої тонкої шкіри, що стоять під стільцем, недбало там залишенні, вказують, що тут панує пані в гарними ніжками, що кожний день ходять по стоптаному, селянському килимку цієї кімнати. Стіл, книги, чорнило, кусники паперу зі знаками на них, все це своєрідно промовляло до мене тільки тому, що належало Насти Мединській.

Хвилююча „хвилиничка“ минула. Відчинилися двері з тієї другої кімнати і вона увійшла. Ніколи не забуду цього моменту. Висока, струнка у сірому, простенькому одязі, Настиа Мединська, „наша Настия“. Одяг її личить. На правій руці золотий перстень з синім камінцем. На обох щоках свіжий румянець... Видно, що вона тільки що одягнулася, тільки що насадила персня, тільки що схвилювалася і почервоніла. Видно, що вона напружила, як звичайно, коли їй треба показати себе... І зробила вона це ненавмисне, а само собою, бо інакше не може поводитись ця витончена, дівоча натура.

Побачила мене і здивувалася. Це мене направду сильно зайнтригувало. Як вона „Настия“ вдивувалася, побачивши такого сірого хлопця, як я?

— Ооо! Кого я бачу? Ше-ре-мета! Ой! Яким чином? Я дуже рада! Уявіть, панове! Я місила діжу... Ми печемо хліб. Вибачте, що так довго чекали.

Я почервонів. Одразу це спостеріг і збентежився... Мене охопила моя вічна непевність і страх за себе. О, як я себе люблю, чи ненавиджу!

— Це я його приволік, — відзначає Клим.

— Ну!.. Приволік... Ще б що скавав. Він напевно сам прийшов. Ні? Пане Шеремето? Ні? Правду-ж кажу. А як вам подобаються наші краєвиди? Чудові? Ні?

— Мені вдається — ви мешкаєте десь у Норвегії... Якась Інгрид між скелями. Оббитий ясень, скелястий пригірок, кози... Здається, підійдеши туди далі і фьорди... — сказав я.

— Ха-ха-ха! Маєте правду. І я часом це люблю, тільки не завжди. Часом тут скучно. Я і мама та дві кози. Вітчима цілий тиждень нема дома, сестра у службі... Прийде вечір — тиша... Найближча людська оселя три кілометри через гору. Тут були ще хати, але війна розбила.

— Сюди долітали стрільна?

— Розуміється. І ми тут жили... Батько саме тоді помер... Зпочатку нам було страшно, але звикли... Коміна збило тут... Над нами. Вікна висипались... Ми жили не тут... Отам далі. А потім переселились сюди. Нашу хатину розбило... І яке чудо. Нас тоді якраз нікого не було дома. Вернулися з міста, а з хати одні камінці... Ми дивувались... А потім перебралися сюди. Фронт трохи відійшов.

Вона казала про це, ніби про вчорашию погоду. Замовкла, але ще щось недоговорила. — А уявіть: ота скеля... На моїх очах її розбило стрільно. Тепер часто туди ходжу. А що у вас, панове... Василь Шеремета! У мене в хаті. Самітник, недоторка, мудрець... І як ви відважились? Так часто бачу вас у школі, все хочу пізнати вас ближче, а ви все тікаєте. Чому?

— Я не тікаю, — сказав я і знизав плечима. І зараз додав: — Я трохи незвичний з панночками.

— Ха, ха, ха! Яка ж я вам панночка? Чому? Ми можемо говорити... Про поезію, кохання, мистецтво. Я це люблю. Ось Клім. Він до мене заходить. Що тепер скажете? Жорж хоче навад книжку? Скажіть: Настуся не мала часу, місила діжку, варила обід і не встигла ще перечитати. А книга гарна... Ви не читали, пане Шеремето? Про леді Гамільтон? Кохання лорда Нельсона? Це дуже гарне. Я читала запоем.

— Шумахера? — сказав я.

— А ви читали? — викрикнула вона.

— Читав. Мені дав Зальцман, наш сусіда...

— Чудово, ні? А капітан Нельсон? Га? Коли б такі люди у нас.

— Ми не маємо під боком океану. Такі виростають на океанах.

— А степ! Шеремето! Степ! А Чорне Море! Гей! А колись були-ж — Гамаліє, серце млів, Скутар скажені. Знаєте, як запорожці перепливали Чорне море? На човниках, на чайках... Які чудові назви — чайки. Уявляю нерав іх... Ах, такого любити чорновусого, аагорілого і міцного... Ха-ха-ха! А тепер амаліла наша раса...

Я глянув на неї. — Ви дивуетесь? — допитливо не тільки казала, але й дивилась. — Ви поговоріть з Качером... Поговоріть, Василю! Побачите, який він надутий. Збирає бібліотеку.

У Ірінберга закупив старі томи Писарєва, Чернишевського, Пісемського. Робить великого вченого. Ми роаговорились якраз на цю саму тему. Він каже: знаєте, по мойому марна справа, що ті українці почали. Марна? Чому так думаете? Надувся і каже: дрібний народ. Збори, власідання, пересідання, гутірки... А що вони зробили? Де, каже, їх заводи, фабрики, банки, міжнародні фірми, африканські агентури? Я ровсміялась... Чоловіче, кажу. Почекайте. Українці це ті, що тепер родились і починають рости. Вони тут, за Карпатами, на Кубані, за Уралом, на берегах Тихого океану. А ви, кажу, не знаєте, що це нащадки тих, що брали люльку, коня і шаблю та робили тисячі кілометрів диким степом на зустріч татарським ордам і рубалися з ними до перемоги, чи загину? А ви не знаєте, що вони перепливали човнами моря і горсткою людей тримали в шаху Оттоманську імперію? Сиділи під мурами, курили люльки і кили в пашів, дерли на онучі оксаміт і крили ними куріні... Він скривився. (Настя скривилася також). Ну, каже. Дерли. Але самі ніколи не вміли його зробити. Дерти значно лекше, ніж зробити. Турки, каже, могли мати галери, а коваки чайки... Я-ж йому відповіла... О, я ж йому відповіла!.. Він більше не захоче зо мною сперечатися...

Тут Настя урвала свою мову і допитливо глянула на мене. Я мушу щось сказати, але що? Я зовсім не був на це підготований. До всього я боюся сказати якусь дурницю і тим самим себе перед нею осмішити. Я дав би не знаю що, аби лише не виявити себе перед нею у невідповідному світлі. Я влегка почервонів і не-взагабно витиснув в себе кілька несміливих слів: — Я... Хто його знає. Я Качера знаю дуже мало... А може він має правду...

Ах, на якого біса вирік я ці прокляті слова. Настя просто кинулась до мене і, блискаючи жартівливо-суворими очима, викрикнула: — Ви! Як ви смієте таке казати? Не тільки казати, але й подумати не смієте, що ваші предки не були... Ну, герой, борці за правду і поступ... Інакше ви розобрите самі себе, стратите віру... В що може вірити людина? В Бога, в себе, у своє минуле і свою будущність... Так і ще раз так! А Вікінги!? Чи знаєте, що виробляли ті? Грабували, палили, брали полонянок, підбивали собі народи і з них жили. Але хто відкрив нам майже цілий світ? Вони! Ті агоді? Так, Василю! А ви відважуєтесь думати, що запорожці не ті самі Вікінги? Що вони лиш вміли дерти на онучі оксаміт? А хто протягом століть лив кров, як воду, вмірав по морях і степах, висипав височевні могили, бився зо всіма силами степу, що перлися в Європу. Тепер ми кажемо: Європа! Цивілізація! І дивуємося по Парижах... А хто то ту Європу грудьми своїми заступив перед Азією? Пів тисячі років коваки та їх предки лишили свою кров, щоб ніякий Чингіз-Хан не збурив Паризьку Божу Матір так, як збурено Софію... У цьому, милий мій, правда, а не в словах надутого Качера...

Я знищений. Ніяких аргументів. Можу лише безрадно кліпати очима і безжалісно, ганебно червоніти. Я почав відчайно плавати по островцях історії, яку до речі дуже мало знаю, щоб відаискати щось на своє віправдання. Приплів чомусь Наполеона, Нельсона,

напруження і витривалість, волю до перемоги... — Слова які недавно вичитав з зеленої брошурки, виданої недавно у Львові. Думку, властиво я мав, але не вмів її належно висловити... Не сподівався чогось подібного якраз тут і то при першій нагоді. Настя, мабуть, любить таке. Вона навмисне підкидає нові слова, щоб мене заінтересувати. Коли б не Клим, що почав нетерпеливітись, хто знає, як далеко ми зайдемо.

— Гаспада! Бросте ета! — кричав Клим. — Настуся! Как вам хочется?

Настя підняла руку і жартома вдарила його по плечі. — Мовчить! Ви! Марабу!

Клим не образився. Він знає, що Настя не думає його ображати. Це слово було випадкове. — А Жоржові скажіть таке: гніваюсь на нього. Був у місті, а до мене не зайдов. Далеко. Сім кілометрів — далеко! Я ходжу їх кожний день туди й назад, а йому далеко. Такого чоловіка не вианаю! Так і скажіть. Не вианаю! Книжки не вертаю, бо хочу дочитати, а Жоржа вашого не хочу й бачити!

— Я його герольд! Засилає вам свої сердечні і т. д. і т. д. побажання. Я вам їх переказую урочисто при свідках. У місті був усього кілька хвилин. Не пришов, бо не мав часу, не тому, що далеко. Він буде на балю жіночої ім. Скарятіної гімназії і зазначив, що ви там мусите бути обовязково. Підкresлюю два рази: обов'язко!

Настя дивилась на Клима Ващенка прижмуреними очима і сказала: — Скажіть Жоржові: Настя не знає, що то значить обов'язково — раз. Не вианає його накаїв вагалі — два. Запрошення через третю особу зокрема — три! А все разом — його не вианаю! Баба! Не чоловік! Баба! Ковпак! Стара кальоша, хоча йому і двадцять п'ять років. Ходить, тадить, пе, тратить волосся... Тъху, тъху, тъху! Мовчить мені!

Звернулась до мене. — Слухайте! Буде у нашій гімназії баль? Це правда?

— Не знаю, — сказав я.

— Казав Семен Іванович.

— Значить буде.

— Треба готуватись! — захоплено крикнула Настя. — Василю! Танцюємо! Запросите мене? Не будете соромитись?

Я засоромився від самого запиту. — Аа! Прошу вас? Чого ви соромитеся? Вам вже?!.. Скільки вам літ?

— Буде вісімнадцять.

— Вісімнадцять! На рік молодший від мене! Але-ж ви чоловіга! Муж! Одно це слово... Знаєте? Я б хотіла бути чоловіком. Я недавно читала щоденник Башкирцевої. Мені подобались її слова — „у мене тільки і є жіночого, що оболона... І оболона чортячо жіноча; що-ж до решти, то все чортячо інше“. Це пише дитина шістнадцяти років. До речі...

Ващенко перебив: — Панство! Знов почнете!

— З пошани до Ващенка не почнемо, — сказала Настя. — Але ми, Василю, почнемо це десь інде. Добре? А тим часом...

Вмієте танцювати? Научіться! Обовязково! А у мене праці! Жах! Жах! Семен Іванович мене недавно зустрів і каже: панно Мединська. Підтягнітесь. Буде але. А я відповіла: та восьма кляса — мій кінець. Вона мене важене в могилу! Чуете?

Він засміявся. Який той Семен Іванович...

— Вам страшеннодалеко ходити, — сказав я.

— Вже скінчилось. Цього року я пані. Вітчим сказав — мушу обовязково скласти іспит. Не складу — вижене з дому. Я переходжу до міста. Буду жити біля „Тиволі“ у сестри.

— Біля нас! — сказав я захоплено. Вона подивилась на мене.

— А ви де?

— Біля староства.

— Обо! Я пару будинків вище. Моя сестра служить у старостві. Значить, пане сусідо! Дозвольте наперед запросити вас на відвідини до вашої скромної приятельки Насті Мединської. Надіюсь, що ви війдете, ласкаво і поблажливо, зі своєї башти аі слонової кости? Але цієї зими я мушу вчитись! Мушу! Вже досить байдики бити!

Роамова стрібає з теми на тему. Настя ввесь час проста, жива, щира. Я відчуваю до неї безліч довірря. Хотілося їй багато сказати, але на перешкоді Ващенко. Я помітив, що можу оповідати. Часом слова кладуться одно за другим плинно і дотепно. Я міг оповісти їй про останню прочитану книжку. Міг продеклямувати вірш, що недавно вивчив про трьох лицарів. Міг оповісти вражіння з загальних зборів нашого гуртка... З віршом я таки не витримав. Продеклямував їй його і вона була захоплена.

— Ви мусите конечно написати його мені! Ось вам папір, олівець — сідайте і пишіть. Клім нам вибачить. Я вискучу на хвилинку, помогу мамі, а потім всі разом ідемо на прохідку. Гарразд? Ну?

Настя вибігла. Я сів писати. Клім трохи нудився. За хвилинку Настя вернулася знов. Обома руками несла велику таріль повну чудових, жовтих і червоних яблук та груш, пересипаних синіми, від переспілля поморщеними сливами.

— Прошу, панове! Вибачте, що так скромно вгощаю.

Ми запротестували в один голос.

В цю хвилину вона знов зникла. Я писав. Як мені для неї не писати. Перед очима тіні лицарів, блискучі шоломи... А разом — блискучі, сині очі, усмішка, червоні овочі. Все входило в мою вісімнадцятилітню істоту. Я це навіть чув. Сидів біля її столу і чув, що авідсіль я винесу частину чогось, що лишиться зо мною на все життя. Чуття мое не помилилось.

Вона не верталась довший час. Прибігла засапана. — Мусіла видоїти козу! А тепер ідемо! Дурні ці кови... Страх які дурні! Але я їх люблю. Улітку пасу їх там далі на зрубі.

Я побоявся висловити свою думку, через те на цьому урвались роамова, що могла б бути цікавою.

— У нас є також свій садок. Це з наших дерев, — вказала на овочі. — Я сама рвала. Вільміть собі в кишенні і підем. Вільміть! Прошу! Ах, ви прошені! — сама взяла овочі і запхала мені

та Ващенкові до кишень. А тепер вже йдемо. Проведу вас трохи іншою дорогою, через аруб. Я тудою ходжу до школи. Там є місця — ууум! Дійсно гарні. Я так їх люблю, що іноді не можу втриматись і пишу вірші.

— А ви б щось нам прочитали.

— Вам? — і засміялася. — Ні, ні... Тепер ні. Мусимо мати огляд на Кліма. Це-ж, прошу, людина наскрізь... Як це краще висловити? Земна, реальна, практична... Вам, Василю, щось принесу... До тімнаї... Добре?

Всі сміємось, гармідеримо, поволі прощаємось а Настиною матір'ю і виходимо на двір, на стежасу, що круто веться під гору. Десять там, де видніє затягнений туманом, обрій, заходить, чи краще, ніби пожежа, гасне сонце. Тиша — велика, тривка, від молошних хмарин до жовтавої поверхні землі, встановилася і непорушно триває... Дерева вирасано нашошорились і страшно зухвало вдивляються і вслужуються. Так, ніби не вірять, що вітер дійсно відлєтів на схід і вже не вернеться. Під ногами врядгоди шкварчить сухе скручене листя грабини, кленини, ліщини...

Весело. Інакше і не може бути. Одно почуття, що пліч-о-пліч во мною йде Настя, що вона мені близька, досяжна і зрозуміла, наповнило мене своєрідною пихою і навіть щастям. Вона ось показує ріжні місця... Тут пасла кози, там співала, там плакала, отам вперше зустріла кохання... Все тут, на цьому високому, отвертому, гордому місці. Приємно і радісно ходити по землі, в якій повно твого коріння, твого дихання, твоєї душі...

Довела нас до хатки своєї приятельки Людвіки. Мала, скривлена, вирвана з якоїсь книжки кавок, хатка на курячих ніжках. В ній мешкає Настин родич — побережник ліцеальних дібр. Звідсіль їдемо на місце... ї, Настинє місце... Найкраще во всіх. Вивела над стрімку гору і зупинилася вдоволена, звернена лицем на захід, де все ще доторгають рештки сонця і де так рожево, ніби уривки хмар обнизані самими рубінами. Вмовкає Настя, я, і навіть Клім вмовкає... Стоймо так деякий час перед тиші у просторі, в ледве помітному сутінку вечора, всі як один звернені до заходу... Долина розгорнулась перед нами і в тумані, що вкриває її іноді, здається, видно вонку Ікву, що протікає з півдня на північ, заборсана у верболози, гаї та очереті...

Дивна-предивна була в цей час Настя. Наші очі іноді зустрічались, мінялись німими запитами... Ах, коли б не Клім, коли б не Клім... Я напевно не втримався б і наговорив би купи патетичних нісенітниць... І так не дуже тверда, вражлива моя душа, на вигляд землі під ногами, неба і сонця вгорі, ясності і великої молодості тут біля самого моого серця, тепер зростала, зробилася мягкою, мов масло і я чув себе перемінно то на двадцятому небі, то знов у якомусь огні, який все більше і більше розпікав мою шалену уяву.

Гарно було... Гарно! Не можу нічого додати. Шкода лише, що все таки земля крутиється, а час біжить і темніє, а ми ніякі боги, а лише молоді, трохи закохані в життя, люди. Швидко, по осінньому вечорі, а ми все йдемо і йдемо у напрямку міста...

Настя з нами також... — А як ви вернетесь до дому? — запитав я її...

Вона голосно розсміялася... — Як? Ногами... Моїми власними ногами...

— Алеж буде темно, — не піддавався я...

— Уу! Я маю добре очі...

— Не будете боятись?

— Буду, — швидко казала вона, — але я страх люблю. Я дійсно боюся темноти... Не смійтесь... Це факт. Але в той час я така цікава на страх, що забиваю боятись. Здається, читаєш фантастичну книгу...

Ще і ще швидким, давінким голосом говорить вона про старовину, привиди, відвагу, лицарство — про все, що може хвилювати нас, про все, що гарне... Вона розквітла, почервоніла і навіть у півтемноті сяє великою, жагучою молодістю. Я не вірив своїм власним вухам, чуючи безупину свій голос і сміх. Звідки набрав я того аухвальства, що ввесь час виприскувало з мене тими чисельними жартами і витівками, коли я, мов випущене на волю звірятко, бігав по шелестючому листю, стрібав з пенька на пеньок, деклямував жартівливо вірш про черницю Чупринки, говорив у темноті промову, а якої Настя дуже і дуже сміялася. Я зовсім переродився... Мені здається, що я робив зовсім корисне враження... Можливо вперше у моєму житті...

Шкода, що Настя рівна зо мною... Коли йшов з нею, намагався йти вищими місцями, тягнувся догори, мов рослина, на яку світить сонце і яка коккою своєю клітинкою намагається розцвісти яскравим, соковитим цвітом.

Потім довго роходились. На прощання Настя міцно потиснула мою руку. Щиро, виразно, по приятельськи. Темнота швидко ділила нас, але ми ще довго персткувались, шіби птахи, які цілий день співали, а тепер покірні ночі, відлітають кожний своїм напрямком.

Евген був дома. Він бачив мої сяючі очі, мої рухи, чув звук моого голосу і це кавало йому більше, ніж найпростіші слова. — А що-ж Мира? — запитав він мене, ніби ненароком. Я тільки посміхнувся. Як можна ту міщеночку з її московськими діалогами, з її дитячими химерами, з її серпанковими поглядами на речі, рівняті до „ней”..., Насті Мединської?

Цього самого вечора я написав до свого щоденника: „Випадково зійшовся близче з Н. М. Дякою, о дякую цьому доброму дніві, який нагородив мене такою приємністю. Я навіть не вірю, що все це була дійсність. Настя! Це символ. Коли б міг, зробив би її вічною, щоб всі, хто є на землі і хто буде, бачили її такою, як я бачив її сьогодні. Її слова, голос, погляд, кожний рух і напружене, вічно живе, вічно спрагнене хотіння кинутися у те найглибше місце, де вирує найбільше життя. Ставлю цей день на верху всіх моїх днів. Слава!“

Іноді бувають у мене безсонні ночі. Не сплю, думаю, бачу у темноті, чую страшні віддалі, буду будучність. Схильована, ніби хижий птах, гасає моя уява у ріжких просторах і вишкує свої

жертви. Жива плоть і жива кров втихомирює її вічний голод, а якого родиться мое надіннене Я зо всіма його святощами і во всіма його гріхами.

Така бессонна ніч прийшла й сьогодні. Лежав на своїому твердому ложі, дивився гостро у густу темноту над собою і бачив там безліч, безліч привидів, які повільно, обережно роалиали мої груди, мое серце і вкладали туди те, чого я ще не усвідомлював, але що вже чув і проти чого не боронився...

Ю. ЯНОВСЬКИЙ:

Шаланда в морі.*)

Трамонтан дмухав з берега, був місяць січень чи лютий, море замерало на сотню метрів, на морі розходилися хвилі, на обрії вони були чорні з білими гривами, добігали до берега напроти вітру, вітер абиав в них білі шапки. Коло берега кригу роабив штурмок, а все показувало, що незабаром ревтиме й справжній штурмилло, на березі стояла стара Половчиха, одєжа на ній віялась, мов на камяній, вона була висока та строга, як у пісні.

Одесу видко по другий бік морської затоки, це місто обдував трамонтан, воно височіло на березі, мов кістяк старої шхуни, з якої знято паруси, лагодять на неї мотор чи парову машину. Одеса проживала чергову морську зиму, вітри всіх напрямків не минали її, тумани з моря заходили часом, мокрі, густі, сірі тумани. От і тепер туман насунувся раптом з моря й закрив Одесу. Половчиха стояла нерухомо, обіч поралися коло шаланд на березі рибалки з артілі, море виштовхувало на землю шматки криги, холод проймав до кісток, трамонтан дмухав широкою ливою. Була надморська зима, зимовий туман, за його запоноюю ремів уже серед моря штурм, докочуючи хвилі дужчі й вищі, зацінився Одеський маяк, смуги червоні й зелені, промені чорвоні й зелені.

Половчиха, вирядивши в море чоловіка, виглядала його шаланду, її серце обдував трамонтан, її серце ладне було вискочити з грудей, а з моря йшли холод та гуркіт, море захерливо ревло, схопивши її Мусія. Вона не показувала перед морем страху, вона мовчки стояла на березі — висока й строга, їй здавалося, що вона — маяк невгласимої сили.

„Ой, пішов ти в море, Мусіечку, — голосила вона мовчки, — та й слід твій солона вода амила. Та коли б я знала та добачала, я б той слідок долонями пригортала та до берега покликала. Ой, подми, віtre, — трамонтане, оджени в море негоду та оджени й тумани, а я стоятиму тут самотня до краю, і хоч би в мене де-

*) З роману „Вершники“.

рево стало, то я б усіми вітами над морем махала й листям би шуміла".

І після довгих віків показалася шаланда в морі, ледве мрячила вона серед хвиль, надовго ховалася за водяними горбами, з'являлася на хвильку і впірнала мов у беводню. Вона билася з штором груди в груди, а на березі лише шерхіт хвиль, і страшно глянути на шаланду, як людина — самотня вона серед водяних гір... Розгойдує її море, кидав через хвилі, прошиває нею хвилі, холодні бризки печуть вогнем, примергає до тіла мокра одяга, тільки ж — не піддається рибалка, Мусій в чужим чоловіком буються до берега!

Стара Половчиха не вводила з них очей, її серце було в шаландою, на березі гомоніли рибалки з Мусієвої артілі, з селища бігли діти до моря. На березі виріс натовп, осторонь стояла стара степовичка Половчиха, вона мужньо дивилася на боротьбу її чоловіка, туман кублився над морем, був лютий холод.

"Гребуть, — сказав хтось, — та хіба допоможеш їм у такий штурм?" Молодші рибалки кинулися до шаланд, їм заступили дорогу старші, — "не дурій, хлопці, шаланди загинуть, і вас краби пойдуть, а артіль наша бідна, голова артілі Мусій Половець, він нам за шаланди голови поодригає, коли живий випливе."

Стара Половчиха побачила, як аламалося весло, бо шаланда стала кружляти, на очах у всього берега двічі обкрутилася на місці, її вдарила одна хвиля, її штовхнула друга, підкинула, повернула, посуда пішла під воду. Рибалки тоді кинулися до шаланд, посунули до моря "Ластівку", — гордість цілої артілі, сіло четверо велетнів, піднялися з повітря весла, щоб одразу вискочити на хвилю, на лахмату, височенну хвилю. "Ластівку" завалило набік, купа криги вдарила її по обшивці, вода ринула через борт, рибалки опинилися в воді, вони стали рятувати "Ластівку". Хвиля збивала їх до купи, крига ранила їм голови, вони вчепилися в "Ластівку", з берега кинули їм кінець а зашморгом, вони привязали його до човна й витягли "Ластівку" на берег.

На хвильях видко було Мусієву шаланду, вона блукала дотори кілем, натовп рибалок поздіймав шапки, і в цей час побачили в морі помах людської руки. Хтось плив серед крижаного моря, плив до берега, плив наввімашки, рівно вигрібав руками, його хвиля відносила назад в море, назад у морський туман. Він простував до берега.

Наперед вийшов велетень-рибалка, він ніс жмут мотузая і вихідив склянку спирту, поліз у воду, одразу став синій, а на березі розмотували конець, і велетень плив назустріч людині в морі. Його била крига, та він виплив на чисте, за ним волочилася мотузка, а людина вже зовсім конала перед хвиль, вона лежала на спині, її кидало на всі боки, велетень-рибалка плив і плив.

Та вийшло, що людина не гинула, вона од холоду загубила була свіломість і почала, очунявиши, шосили вигріватися до берега. Зустріч відбулася перед хвиль і плавці довго не могли схватитися за руки, іх усе розбивала хвиля, та нарешті їм пощастило, мотузка тоді напинулася до берега, як жила, десятки рук ухопили-

ся за неї, десятки рук потягли гуртом. Плавці мчали до берега, захлинаючись водою, пробиваючись крізь кригу. Чужа людина виліала на берег і не могла звестися на босі ноги. Половчиха півнала Чубенка. Він увесь задубів, у ньому лише калатало гаряче живе серце, його підхопили під руки, — „товариші, — сказав Чубенко через силу, — я плачу за героям революції, що визволив мене з французької плавучої тюрми“. І всі пішли від моря, а стара Половчиха залишилася стояти на березі, висока та строга, як у пісні.

У морі видко перекинуту шаланду, там загинув її чоловік Мусій Половець, він чимало пожив на світі, од нього зла не бачила, був справний рибалка на Чорному морі під Одесою, і чи завжди так бував, що молоде випливає, а старе гине. Із Дофінівки прибіг хлопчина, — „бабо, а діда Мусія не буде, бо той дядько кавали, що упірнув дід Мусій двічі і потім ще, а дядько упірнали за ним і вдарилися головою об човна, і не буде вже діда Мусія“.

Берег спорожнів, рибалки пішли геть, і нікому не було дивно, що стара Половчиха не рухнулася з місця. Вона справляла жалобу, трамонтан обдував її, мов камяну, штурм не вгавав, крига трощилася одна об одну, туман сунувся до берега, одеський маяк миготів червоно та зелено.

Половчиха здумала за своє дівоцтво, діування в Очакові, хазяї трамбаків сваталися до неї, а що вже шаланд, баркасів, моторок, яхт! Вона була доброго рибальського роду, доброї степової крові, її ваяв за себе Мусій Половець — дофінівський рибалка, непоказаний хлопець, нижчий од неї на цілу голову. Та така вже любов, і так вона парув самця й самицю в природі. Половчиха стала до бою за життя, за рибу, стала поруч Мусія, і наплодили вони хлопців повну хату.

Хлопці виростали коло моря, тісно стало в хаті од їхніх дужих плечей, а Половчиха тримала хату в заливному кулаці, мати стояла на чолі родини, стояла, мов скеля в штурмі.

Сини повиростали й розійшлися, Андрій пішов у дядька Сидора, таке ж ледащо й не знати що, а Панас привозив матері контрабандні хустки й серги, шовк і коняк, Половчиха складала все до скрині та боялася за Панаса. Вона його важко народжувала, і він їй став дорожчий, виходила в ночі до моря, їй все здавалося, що чуб пleskіt його весел, і треба рятувати від погоні. А Оверко — той артист і грав в греками у „Просвіті“ та читав книжок, написаних по нашему. На дядькові гроші в семинарії вчився, рибалка з нього був ніякий, а й його жалко, не чути за нього давно і Панаса не чути, та й Андрія, мабуть, убито, бо снівся під вінцем.

Тільки Іван працював на заводі і робить революцію, і Мусій ховає гвинтівки (хоч в Одесі й стоять французи). Серед них є й наші, вони приходили по прокламації, і раз налякали Мусія до смерті.

Перекинута шаланда гойдалася на хвилях, штурм лютував без угаву, Половчиха здалося, що шаланда поблизчала. Її море приб'є до берега, тоді треба виволокти і врятувати, а артіль по-

дякує — без шаланди риби не наловиш. Посуда наближалася до берега неухильно, невідступно, ступінь за ступнем, хвилина за хвилиною.

Половчиха стала чекати шаланди, щоб зберегти артільне добро, вона підійшла до самої води, хвиля обхлюпала її до колін. Шаланда сунулась ближче і ближче, вже чути, як стукається об неї крига, вже видко її засмолене дно, і кілева дошка витикається в воді. Хвиля перекочувалась через чорне плисковате днище, серце Половчихи захолонуло, а за шаландою щось волочилося по воді, видувалося на воді лахміття.

Жінка дивилася й боялася роздивитися, море їй приносило покору, море її прибивало до берега, певно, її тіло Мусія Половця. Буде над чим поплакати й потужити, і поховати на рибальському цвінтари, де лежать самі жінки та діти, а чоловіки лише мріють там лягти, і лягають у морі на глибині, під зеленим парусом хвилі.

Половчиха дивилася та боялась роздивитися, її хотілось крикнути й покликати свого Мусіечка, хвиля била її по ногах, крига черкала по литках, шаланда вже вовсім була близько. Вона сунулась носом на берег, хвиля гуркотіла камінням на мілкому, Половчиха хотіла витягти посуду, а потім тужити коло чоловіка, вона бачила його тіло у мутній воді, серце її щеміло і руки не почували ваги шаланди, і тоді до неї озвався голос. Вона скрикнула, бо то був голос її чоловіка, голос стомлений і рідний.

„Наша артіль бідна, — сказав старий, — і кидати шаланди в морі не годиться. Я — голова артілі, то мусів і рятувати, а Чубенко, мабуть, доплив добре, здоровий і завзятий, ніяк не хотів плисти без мене, поки я не пірнув під перекинуту шаланду, а він усе гукає та усе пірнає, шукаючи мене“.

Старий Половець став на мілкому а чботом у руці й викинув чобіт на берег та почав поратися коло шаланди. Половчиха заходилась йому помагати, лютий трамонтан заморожував душу, берег був пустельний, його штурмувало море, Одеса крізь туман вдалеку височіла на березі, мов кістяк старої шхуни.

І подружжя Половців пішло до домівки. Вони йшли, преніжно обнявшись, ім у вічі дмухав трамонтан, позаду калатало море, вони йшли впевнено й дружно, як ходили через ціле життя.

МАРКО БРУН:

Кінець з початку.*)

1. Європа нами цікавиться.

В своїй кімнаті-робітні в Петрограді сидів в піднятому бровою на знак запиту та здивовання інж. Видра, сербський емігрант і агент англійської Інтеллідженс Сервіс, роздумуючи над листом свого начальника. Було саме Покрови 1916. року, а в листі на-

*) Уривок з недрукованого роману.

казувалося до 1. березня 1917. року подати до Інтеллідженс Сервіс докладний звіт про український рух в Росії.

— Український рух? — думав інженер Видра. Що це за рух? Видра родився в Білгороді, виріс і студіював в Лондоні, від початку війни жив у Росії, але ніде й ніколи про жадний український рух нічого не чув. Очевидно, якийсь революційний рух. Треба буде запитати п. Суменкова як прийде. Пан Суменков приватно вчив інженера московської мови. Він напевно буде щось знати.

Інженер взяв течку з шухляди, поклав П перед себе на стіл, хвилинку роздумував, а потім авичним великим технічним шрифтом написав на ній „Український рух в Росії“. Цікаво! Сьогодні про цей таємний рух він знає тільки те, що якийсь такий рух існує. Знає тільки ім'я цього руху. Чи не цікаво, як починаються досліди? На початку тільки предмет зацікавлення. Але напевно жадний дослідник не мав менше даних про предмет своїх пошуків, як він.

Інженер почав думати про бюрократичну сторінку своєї праці. Кому це прийшло в голову доручити йому цю справу? Ніхто його ніколи не спитав, знає він чи не знає про цю справу, просто він є в Росії, а тому він і має це зробити. Агент машинально заклав припис свого начальника до ново-зачатої „справи“ — течки, ще раз прочитав його, вже заложений до течки, і нарешті течку закрив.

— Гм! — цілком голосно сказав він. Чи ж не романтика? Три роки в Росії — й навіть слова такого не чув. Інженер почав роздумувати про романтику. Коли він опинився в англійській контр-розвідці, то тільки тому, що думав помогти своїй батьківщині, помагаючи її союзникам. Першого ж дня, коли він туди дістався, серце йому забилося в передчутті романтичних пригод. Але відтоді вже пройшло майже три роки, а він жадної романтики не азинав. Найавичайніші, дуже реалістичні завдання, найбільше писання повідомлень, випало на його долю. Я, очевидно, неромантична натура, думав інженер. Ані не одружився, ані не закохався, не плює, не грає, жадних пристрастей. Просто не розумію, як можуть люди стрілятися в любові, чи скакати до води. Як можуть впиватись „до положення риа“, як кажуть братушкі-москалі, чи програвати маєтки. Як би я хотів щось подібне хоч раз в житті пережити. Зазнати икусь хвилину в житті без контролі розуму, пишучи на хвилі чуття, віддаючись бурхливим течіям життя.

— Може цей український рух — думав по хвилині — щось принесе. Мусить це бути щось таємне, коли я ніколи нічого про нього не чув. Але звідки про нього знають в Англії? Вороже чи приязнє це явище? Скоріше вороже, бо мало коли йому доводилося реферувати в Росії про приемні речі. Тут все догори ногами! Боже, що за дивовижний народ! Росія велика, добродушний народ, але бідний на політичних геніїв. Ті канцелярійні пацюки, що стоять на її чолі, не мають організаційного жисту ані на краплину. Коли б це був якийсь Афганістан, дали б їм інструкторів, але ж Росія — велика держава, сьома частина земної кулі. Престиж!

-- Стоп! — отяшився Видра. Подивлюся до Брокгавза — Ефрана — що там є про український рух.

Позаду нього, під стіною, стояла широка шафа — книгоабірня інженера. Здебільш англійські та сербські видання, але багато й московських. Беаліч тоненьких Брокгауз - Ефронових книжок, без яких інженер нічого не міг робити, стояло в шафі, забираючи там цілу полицю місця. „У“! Інженерові завжди тяжко було пригадати місце літер в словянськім алфавіті, хоч інакше він його й добре знат. У, ф, х . . . , ага, десь на кінці, так, як і іpsilon. І чом до чорта не заведуть ті москалі та й серби латину! Болгари також.

Інженер знайшов потрібний том. „Україна“, Українець, Українка Новая, Украинофильство, Українські уланські полки, Український 48-й драгунський Ея И. В. Великої Княгини Ксенії Александровны полкъ, Український Въстникъ, Український Домоводъ, Український журналъ, Український Ландміліціонный корпусъ, Українцевъ — досить того! Котре з цих гасел дасть найбільше уяви про справу? Треба прочитати усі.

І інженер пустився до читання. Перегорнув назад кілька сторінок — є того досить! Знов почав листувати, щоб порахувати скільки того є — досить. Як на його знання московської мови — наїть забагато. Яких пістъ сторінок. Постановив тільки переглянути, а як прийде пан Суменков, дати собі для перекладу саме ці статті з Брокгауз та Ефрана.

„Україна“ — такъ назывались юго-восточная русскія земли Рѣчи Посполитой“. Ага, так це географічний термін, місцева назва! Інженер уяв лист паперу, підписав „Брокгауз—Ефронъ — том 68. ст. 633—639“ і приготувався перекладати замітки словника на англійську мову. Ще пару речень з гасла „Україна“ дали йому стільки праці, та й то він не був цілком певний, що розуміє їх добре, — що він перестав перекладати. Ліпше буде, коли почекає Суменкова.

Коли б він мав *Encyclopædia Britannica!*

Переглянув далі „Украинофильство“ — общественно - литературное движение среди малороссовъ Россіи и Галиціи“. А, ось де мій український рух! Очевидно ця стаття буде найцікавіша — вона також і найбільша. Підписаний якийсь Коробка, що за ім'я?

Суменков прийшов по обіді, як завжди. Корінний москаль, він ще мав уяви про справжній фах свого учня Знов тільки, що той вчитися по московськи, один з багатьох чужинців, що ніколи не вчаться в Петербурзі чічому. Заняття інженера московською мовою висвітлювали тим, що Видра був серб, а серби — словяни, а словянам властиво належиться анати по-московськи. Скільки то разів кривавилась Росія задля визволення словян! Як ці словянські струмки спливуть в одне російське море — оттоді Росія буде могутня. Суменков однаке не сумнівався, що Росія і так велика. Що інші чужинці ігнорували знання московської мови, це його дуже мало непокоїло.

— А скажіть-но, Алексей Петрович, що ви знаєте про український рух?

Суменков не був дуже вчений муж. Він представився Видрі, як звичайний студент петроградського університету, що мав в дому дуже мало грошей на прожиття і тому мусів сам собі допомагати приватними лекціями ріжним багатим та лінівим йолопам у столиці. Щодо московської мови, то Суменков усвідомив собі, що сам починає порядно її вчитися, як почав учити Видру. Коли Видра плутався в московських виразах, аж тоді доперва повставали наче живі всі граматичні премудrosti перед Суменковим. Видра однаке правил не любив, і вони приємно лише дещо почитували та розмовляли. Писали мало коли. Суменков учив уже Видру щось коло двох років і за цей час дечому його все ж таки навчив. Здебільшого однаке всі ці студії московської мови мали практичне завдання. Видра завжди потребував щось перекладати, так що студент властиво був йому перекладачем, або ще краще — живим словником.

В історії Суменков шкутильгав так само, як і в граматиці. Щось знат, але йому більше подобалось, коли його ніхто про ці знання не питав, або не потребував мати в них ужитку. Найліпше він знат ту історію, що про неї були написані такі чудові романі, як „Юрій Милославський“ чи „Льодовий дім“ Лажечникова, „Три мушкетери“ Дюма, „Айвенто“ Вальтер Скотта, тощо. Отже на запит про Україну, Суменков в першу чергу пригадав собі Гоголевого „Тараса Бульбу“.

— Ви б хотіли читати Гоголя? — відповів він Видрі.

— Ні, я хочу читати Брокгауз та Ефрана. Отсе! — й інженер показав на статтю про українофільство.

Суменков ніколи її не читав, ані не бачив. Машинально прочитав перше речення статті, перегорнув сторінку й, не бачучи ще кінця статті, здивувався. Що за ерунда? Перегорнув ще сторінку. Ага, кінець. Ну, що ж! Читати то й читати. Хіба йому не однаково, що читати? Ані не таке велике, як на другій сторінці думав.

І вони почали читати. Видра читав, перекладав, Суменков виправляв. Інколи треба було заглянути до інших гасел словника. Була це цікава лекція з політичної історії Росії. Не зчулись, як уже давно пройшов час, коли мали кінчати.

— Оце добре! Сьогодні ми попрактикувались. Але ані вам, ані мені це не вадить — схопився інженер, поглядаючи на годинник. Потім витягнув блок-нот і під титулом „Рахунок з Суменковим“ записав години. „Українофільство“ було дочитане.

— А тепер анастте що? Коли б ви де-небудь між вашими колегами довідалися про якісь книжки, або брошюри, або щось таке про українську справу, позичте собі їх і принесіть мені.

Суменкова таке бажання не те щоб здивувало, а скоріше зацікавило. Так це ще кінець цих українофільських студій?

— Мене цікавить те, в якім стані цей рух є нині, — говорив далі Видра.

— Навіщо? — аж кортіло спитати Суменкову. Для чого цей чужинець потребує знати про якесь там українофільство? Але замість цього він сказав:

— Це правда. Ми сьогодні власне довідалися про стан до 1902 року. Що сталося згодом — не знаємо.

По хвилі додав:

— Але я це вам найду. У мене є знайомі хохли в України. Я постараюся.

— Робимо ніби якісь розкопки, — пожартував Видра, подаючи Суменкову руку.

2. Пан, що буде потребувати псевдоніма.

Суменков вийшов на вулицю, де висів густий петроградський туман і мимоволі задеклямував: Тиха українська ніч, прозорично небо, зв'єди блещуть. І справді на дворі вже була ніч, тільки не тиха, а гуркотлива, міська. Трамваї, візники, авта робили пекельний галас, електричне світло вигнало до далеких степів, на південь усю романтику, небо виглядало, як безодня, чорнилом полита. Вітер з моря наганяв воду до Неви, а Петропавлівська фортеця давала часті тривожні гарматні стріли.

— Ти знаєш край, тіде всюди абільєм дишет — знов пригадав Суменков. Диви, не так то мало я і знаю про Україну. Чому власне більше звати її Малоросією? Україна — поетичне ім'я. „Полтава“ — Пушкіна. Ми власне знаємо про Росію найбільше з красного письменства. Україна, Крим, Кавказ — це єдині поетичні поля нашої літератури. Але у нас інші краї не виявляють найменшої індивідуальності. Ще може Фінляндія або Царство Польське. Решта, ціла російська рівнина, тільки адміністраційно поділена. Навіть для географів становить труднощі її поділити, а особливо ті частини назвати. Самі губернії та повіти, що всі майже носять наави від міст. Кого я власне знаю з отих малоросів? Жіба Худяка! Треба буде його розвитати!

Суменков був типсвий тогочасний московський студент з кашкетом з синім обручем, великою чуприною, що визирала зпід кашкета, та в студентській обдертій шинелі. Більше на ньому нічого визначнішого не було. На дворі було холодно, стояв чималий мороз, Суменков авів комір на вуха і дуже швидко задріботів ногами. Дійшовши до найближчої трамваєвої зупинки, він почекав доки не підіхав його віз, силоміць, з великими труднощами, вчепився за поручні і йхав декілька хвилин в напівависловому положенні, ледве спираючись ногами на трамваєві східці. Нарешті по впертій боротьбі з численними конкурентами, Йому пощастило зайняти тривкішу позицію на площадці. Їхав він із півгодини без пересядки рівним, наче тундра, містом, і вкінці виступив на передмісті. Суменков приїхав не додому, а на помешкання одного свого товариша, політичного однодумця, де сьогодні відбувалися якісь збори.

Дім, до якого вступив тепер Суменков, був зовсім інший, як той, з якого він перед півгодиною вийшов. Ніякої архітектури, просто брунатна мешкальна шафа, покрита димом і снігом. Сходи не в килимом, а з слідами ріжного мокрого взуття. Парубок ви-

лів майже на горище і зауважив до одних дверей. За хвилю йому відчинив господар помешкання . . .

— Спізнився?

— Нічого. Ще час.

— Той англієць мене дуже затримав сьогодні . . . Так що цікавого?

— Нічого. Сперечаються про свободу.

Суменков уже вспів розягтись і хоч господар був з ним у передпокой, він постукав перш ніж вступити до кімнати, де була відносна тиша. Його прихід ні в чому не змінив ситуації в кімнаті. Хтось далі викладав.

— Свобода Росії залежить від того, чи виграємо ми чи програємо цю війну. Якщо правительство її виграє — буде далі знущатись над пролетаріатом, якщо програє — маємо надії на ліпшу будущину. Нині бачимо вже в Петрограді голод, отже як може правительство виграти війну? Питання стойть так: свобода чи війна до побідного кінця? Росії нема чого боятися. Германія радо заключить сепаратний мир без анексій і контрибуцій, аби лиш позбутися одного фронту. Для нас же керівною ідеєю в оцій, як і в кожній іншій справі, є воля народу. Народ цієї війни не зачинав, зачала її династія Романових. Народ цієї війни не веде, веде її правительство. Народ цієї війни не потребує, її потребують капіталісти. Ця війна є підприємство Миколи Романова, а пролетаріят має в ній одне завдання: ліквідувати оце підприємство. Пролетаріят потребує революції. Правительство можна скинути одним способом — поразкою на фронті. Буржуазія не є одностайна. Феодальні верстви стоять проти міських торговельних та промислових верхів. Двір проти Думи. Ми знаємо, як можна помогти розвалити фронт. Нищти запілля! Народ не має впливу ані в Думі, ані при Дворі.

— Як же ні? А — Грішка? — спробував хтось пожартувати коло Суменкова.

— Проте народ має вплив на військо. Пролетаріят мусить узяти справу розвалу війська, як свою. Синьобілєтники, інородці — поневолені народи Росії, поляки, українці, грузини . . .

— Українці? ніби задзвонило Суменкову в ухах так, що він вже більш нічого не чув. Ти щось знаєш про українців? І Суменкові здалось, що він один з цілої Росії нічого не знає про українців. Навіть його англієць більше знає. Як глупо він мусів перед ним виглядати? Тиха українська ніч . . . До черта в ніччю . . . Тут справа революції.

Суменков хвилю відчуває, як він сидить не там, де б він сидіти мав. Як він власне до цієї політики пристав? Та хто з його колег в цей час не політикує? Вся Росія політикує . . . Ні, не вся Росія, а всі гімназісти удають, що вони вже знають, чого д'єлати. Кожен же вважав, що підписуватись слід тільки по-фамілії, боронь боже позначити ім'я; кожен уважав, що поліцейні чини до товариства не належать; кожен мусів боротись за свободу, читати Маркса, видавати нелегальні журнали . . . Суменков був такий, як і інші. Сюди він попав, через знайомих, так як міг був попасті кудись

інде. Але по-перше йому здалось, що такі кроки не мали би робитися випадково.

Дзвонити в ухах перестало і він знов почав прислухатись. Але більше за українців ніхто навіть не загадав. Суменков чекав кінця, щоб в кимось заговорити. Нарешті почалась вільна розмова і він обернувся до свого сусіда:

— Слухайте, товаришу, оті українці, є це якась політична сила? Вибачте, але я нічого про це не знаю.

— Які українці? Я жадних українців не знаю, звідки ви їх уяли?

— Та от Альоша говорив.

— Альоша говорив? Вперше чую. Зрештою спітайте його самого.

Суменков хоч нічого не добився, але йому стало лекше. Е, ні, це не тільки він нічого не знає про отих українців, не знають за них і інші. Але в й такі, як Альоша, що щось знають.

Суменков був зaintрігований. Перейшов маленьку кімнату аж на другий кінець до постелі, на якій сидів Альоша і поздоровився з ним.

— Альоша, одне запитання. Що ти говорив за українців?

— Чи не українець ти сам?

— Не знаю. Хто власне ті українці? Якісь малороси, хохли?

— А ти з Рязанської?

— Та з Рязанської ж.

— Ну так ти не українець, хіба духом. Як Костомаров, — вasmіявся Альоша.

— А в чому власне суть того українства?

— Ну, як тобі сказати. Добиваються свободи, як поляки, грудини. Ну, національне питання. Більш і я не знаю. А чому вони нараз тебе так зацікавили?

— Та, знаєш, я сьогодні вже по-друге на це імя спотикнувся, — став викладати Суменков.

— Треба було б наважати з ними контакт. От ти маєш до них таке зацікавлення. Не хочеш взяти цієї справи до свого реєрту?

Ще по півгодинній дебаті Суменков виходив на вулицю з дружнем від своєї організації наважати звязки з українцями. Організація перебудовувалась. Члени міняли свої клички, і Суменков жартом назавав себе — Українцев.

Виходили на вулицю з конспіративної квартири по-двох, по-трьох, у малих часових інтервалах. Дуже боятись поліції не було чого, російська поліція в глибині душі була така ж революційна, як і ціле громадянство, але стиль революції вимагав дотримання своєї етикети. Суменков хвилину йшов в Альошою.

— Знаєш, Сталін є знов у Петербурзі.

— Так?

— За ним гнався ніби то якийсь шпик. Вони Їхали візниками. Сталін вистрібнув під час швидкої їади і втік.

— А не був той шпик уявою карапет, мой бедний?

— Каже, що ні.

Потім обидва розпрощались. Суменков ще подивився усід за ним, коли той одійшов на бічну вулицю. Альоша теж обернувся, обидва машинули на себе руками і новоспечений Українцев зайшов за ріг. Але при цьому він з певною завдристю подумав про те, як зараз на дальший подовжній вулиці Альоша сяде там на візнику і поїде до центру міста, на Мойку, на своє гарно обставлене помешкання. Альоша був з душою багатої родини і тепер за війни працював у Військо-Промисловому Комітеті, на оборону країни . . .

3. Український амбасадор.

Стара Українська Громада, що в той час по закону не існувала, в дійсності була одною в найдіяльніших політичних організацій світа. Правда, Стара Громада не існувала прилюдно, явно. Не була зареєстрована в жаднім поліційнім реєстрі, ані явнім, ані тайнім. Зате була вона в підпіллю дійсностю, а якою російський і австрійський уряди мали повсякчас що чинити, навіть не знаючи, з яким партнером ім доводиться мати проти себе.

По вибуху світової війни все українство було офіційно ліквідовано і по жандармських евіденційних картках значилося неіснуючим.

Та не так було навсправді.

Стара Громада любісінько собі існувала далі. Як і раніше, сходились громадяни в Києві, на В. Володимирській, у своєму клубі, правда стиснутім через уміщення в частині його помешкання лазарету, але зовсім не замкнутім. Внутрішньо була це величезна революційна організація, що як потім виявилось, разом з большевиками найбільше потрясла основи старої російської імперії. Але назовні репрезентувалась ця організація скромною вивіскою. Вивіска, продукт чийогось політичного генія, була таким же самим дволіким янусом, як і та організація, що вона її репрезентувала. „Клуб Родина“ стояло на ній. Дволікість назви клубу на вивісці полягала в тому, що слово „родина“ москалі й українці читали й розуміли по-різному. В московській вимові й казацькій уяві клуб був найблагонадійніший і найбільше поперяє гідний. „Родина“ бо при читанні по-московськи значить — батьківщина, а за внутрішньо-політичної ситуації російської імперії до революції 1917 р. це слово не належало до лексікону страшних російських революційних організацій, за якими полювала поліція. Цим словом монопольно розпоряджалися одні чорносотенці. Читане ж по-українські „родина“ значить — сім'я, скромне клубне інтимне товариство. Під такою вивіскою царська російська поліція ніколи не вітрила крамоли.

Але історія з вивіскою для нашого оповідання на цьому не кінчается.

Стара Громада в Києві мала філії і одна з таких філій була в Петербурзі. Коли вийшло розпорядження позакривати всі українські організації в усій російській імперії, петербурзька поліція дістала також наказ позакривати їх і в своєму районі. Філія Старої

Громади в Петербурзі назовні, подібно як і в Києві, виступила як український клуб. Оцей український клуб і дісталася поліція на-каз замкнути. Але тут і почались романтичні митарства московських жандарів. Скільки охранка українського клубу в Петербурзі не шукала, впродовж цілої війни його не знайшла. А тим часом клуб собі існував і то зовсім офіційно і був навіть, як і київська „Родина“, в поліції зареєстрований. Чому ж московська поліція його не знайшла? По революції це виявилось дуже просто. Клуб здався не український, а — малоросійський!

Та от в цьому то малоросійському клубі, що містився на Миколаївській, і з'їховся якогось дня внедова інженер Видра з українськими громадянами Петербурга. Сидячи в затишному помешканні, в колі здебільша урядовців петербурзьких державних установ та їх мілих дружин і дорослих домочадців, інженерові на думку не впало, що він перебуває в знаменитому російському підпіллі. Але про російське підпілля він саме в цю хвилю, сидячи й чекаючи когось, думав. Десь колись він бачив малюнок російського підпілля. Йому на завжди врівнялась у пам'ять та картина. Зпосеред якогось льоху, цебто справді зпід підлоги сутерену, якесь російське здорвило виносить на барках порядний оберемок прокламацій. Де ж українське підпілля? — думав Видра. Що воно є, десь є, про це англійський охранник не сумнівався...

Не било, нет і бить не може — добре сказано, думав він.

В цей час заходу до помешкання клубу зуїйшов оглядний чоловік середнього зросту і середнього віку, в пальті і непреміннім петербурзьким котелку. Пальто його було вожке і він ледве вступив до помешкання, — весело лаявся:

— Паскудство! сніг, панове, зима надходить.

Всі хвилево відірвались від свого моментального діла, і з більшою цікавістю, як при якійсь катастрофі, многоголосно, враз дивувались:

— Невже? Але? От тобі маєш! Перший сніг!

Господиня при буфеті, вічно щось витираючи, відсунула при вході нового гостя свою кокетчу ганчірку, і вийшла ізза стола. Вона пройшла серединою невеличкої клубної місцевості і підійшовши до новоприбулого, що саме при вішальці роздягався, щось йому тихо сказала.

— Ой, е-ей! Та невже я спіанився?

Новоприбулий швидко поліз до своєї кишені за годинником і Видра зрозумів, що це був пан Лотоцький, на якого він саме отут тепер чекав. Не чекаючи навіть, доки Лотоцький до нього підійде, чи його познайомить пані, він, сміючись в душі, з любязною усмішкою підвівся і вже наперед перепрошав:

— Не турбуйтеся, ви ні трохи не спіанилися. Навпаки ви прийшли раніш, ніж ми умовились. Але це моя така звичка, що я приходжу ще раніш, сміявся Видра. Обидва засунули свої годинники до камізелькових кишенек, взаємно одрекомендувались і привітались. Лотоцький присів до столику Видри. Господиня ще запитала, чи не буде хтіти чого Петро Януарович і діставши за-

мовлення, одійшла од чоловіків. Присутні у клубі удавали, що подію далі не цікавляться. В одному місці хтось грав у шахи, в другому — в карти, інший — читав газету, ще інші — розмовляли та йшли. На кількох столиках стояли карафки з горілкою, як спеціфікум російсько-українського сімбіозу.

Видра на цю візиту анонсував себе Лотоцькому як кореспондент якоїсь англійської газети, яким він у дійсності також був. Лотоцький був йому рекомендований і представився як український журналіст. Іронією долі ні один із них не знав про друге, підпільне обличчя співрозмовця. Бо як Видра, так і Лотоцький не були тільки журналісти. Про Видру ми вже це знаємо, про Лотоцького ж розповімо.

Петро Януарович Лотоцький був власне неофіціяльним українським амбасадором в Петербурзі. Висланий київською Старою Громадою до російської столиці боронити там українських інтересів у імперських центральних установ. Лотоцький у своїй функції не був єдиним чоловіком цього роду у світі. Подібно Лотоцькому, але трошки раніше, Громада вислава до Львова іншого свого відпоручника професора Михайла Грушевського, що мав заступати українські інтереси в Австро-Угорщині, передовсім же у Галичині та взагалі у Західній Україні. А ще раніше заступником Громади в Європі був невдало вибраний інший професор Михайло Драгоманів. За часів війни, тимчасово ролю вівітатора російських таборів для українських полонених та заложників з Австро-Угорщини, розташованих у Сибіру, виконувала знову ж пані Наталя Романович-Ткаченкова.

— Палите?

Панове при тім дуже члено й зручно, подаючи собі вогню, досліджували один одного. При тім закурили. Десять лаштунків, з малоросійського буфета, принесли їм чаю з цукерками. Тоді вже в Петербурзі не було цукру. Взагалі чужих газет і своїх харчів в Петербурзі було мало.

Кілька загальних фраз і інженер перейшов до діла:

— Я б потребував деякий матеріал для статті про український рух... Український рух під час війни, зараз...

Інженер зупинився. Йому здалось, що він дуже оголив своє бажання. Тепер він уже зізнав, що український рух — нелегальщина і що не так просто вимагати даних про нього... Треба обережніше, коли хочеться щось цінного мати.

В свою чергу і Лотоцький, почувши про що ходить, і зрадів і насторожився. Йому надзвичайно усміхалась перспектива пропхати якусь статтю про український рух до Лондону. Живо уявляв собі він враження, яке така стаття зробила би в Петербурзі та Москві на москалів, а в Києві на земляків. Не можна сказати, щоб під час війни російська преса ігнорувала український рух, як це вона пробувала робити раніше. Гірше було, що монополію цієї цікавості мали в своїх руках чорносотенці, щоб раз-у-раз кри-

чати — роспні його! Як жеж не кричалося за поліцією — то сміялося: „Я понятія о Малороссії другого не им'ю, кром'є того, що тамъ рубашку засовываютъ въ штаны, да, говорятьъ, малороссіяни хороши собою“. Була війна, перед ним сидів Англієць, „союзник“, треба було бути обережним. В час війни закордонний журналіст не розібрани — газетар чи доношник, міг би бути покрученем репортера з охранщиком. Не криється за цією візитою яка провокація?

— З великою приємністю, відповів він, використовуючи зупинку співрозмовника і кладучи ІІ на карб поганого його знання мови. Готов вам послужити чим буде могти. Боюся тільки, що коли говорити про сучасне українського руху, то тут нема що багато кавати. Хіба що зроблю вам реестр репресій. Російський уряд, знаєте, не любить нас... Зовсім несправедливо підоаріває ворожнечі до Російської держави а з того... консеквенції. Сьогодні усе закрито. А школа... Шкода для самої Росії.

І Лотоцький на хвильку аупинився. Йому за всяку ціну хотілось підкреслити благонадійність українського руху, але не поліцейську, а якусь іншу, вищу. Цікаво, що знає цей Англієць про український рух? Є це симпатик, людина нейтральна, чи ворог?

Англієць кивав головою, а Лотоцький якось тільки бачив, як його очі лишались неамінно на одному рівні. Москалеві він би сказав, що це непорозуміння боятись українства. Лібералові б витолкував, що в інтересах і українства і лібералізму йти в ногу. Демократові, що український рух найдемократичніший у світі. Інородцеві, що вони природні спільноти проти централізму. Духовникові... Англійцеві ж він сказав:

— Шкода й для союзників... Ви довго в Росії?.. Так от бачите... Скільки користі зробили Союзи Городів, Союзи Земств, громадські організації, для ведення війни... А нас не притягають...

Видра пильно дивився на Лотоцького. Що це він?

— Як то? Що ж, вам не можна працювати на оборону?

— Як це вів'ється... Як особам, як русским, малороссам... Але цілою душою ми можемо працювати тільки як українці...

Видра розумів. Йому досить індицій. Перед ним людина, що побивається за визнанням. Раф. Пораженець. Два. Вистарчить. Ясніше від нього нічого не дістанеш. Та стаття, що він ІІ напише, буде дуже академічного характеру. Бо це ж — учений. Таких інформацій я зовсім не потребую. Роблю не те. Не туди зайдов... Але ні, добре. Дух уже маю. Треба ще знайти підтвердження. І зміряти цю силу...

Інженер ще глянув на розквітлу черешню, що стояла у клубі, але клуб йому здався тепер вже іншим. Перше враження було як від егзотики. Останнє, як чогось ворожого. Він розумів російський уряд і цікавість лондонського бюро.

МИКОЛА КУЛІШ:

Мина Мазайло.*)

Комедія.

Дієві люди:

Міна Мазайло, службовець Донвугілля.

Ліна, його дружина.

Рина, дочка.

Мокій, син.

Уля Россоха, Ринина подруга.

Мотрона Розторгуєва, сестра Мазайлихи.

Тарас, брат Мазайлів.

Тертика

Губа } комсомольці

Аренський

Баронова-Ковино, колишня клясна дама.

Дід — Запорожець.

Дід — чумак.

Дід — селянин.

2.

Із Мокієвих дверей задом вийшов дядько Тарас:

— Нехай ми шовіністи, нехай... Проте ми російщини в нашій мові ніколи не заводили, а ви що робите? Що ви робите, га? Є своє слово універсал, а ви маніфеста заводите, є слово УНР, а ви Усерер пишете? Га? Га?.. Рідне слово пристрой ви на апарат обернули, а забули, як в народній мові про це говориться? Забули, що без пристрою й блохи не вбеш, забули, а ви думаете — апаратом, га? По газетах читаю — слово просорушка за шеретовку править... І це така українізація, питаюсь, га? Самі ви ще не шеретовані і мова ваша радянська не шеретована...

Мокій з дверей:

— Нашеретували, наварили просяно-пшеничної досить, аж со-
лодом взялися. Засолодилися, дя-дю. Годі. Не завважайте. Тепер
треба ті із валіза кувати. Із сталі стругати...

Дядько до дверей:

— З якої? Ви ж свою в Югосталь oddали...

Мокій

— Шовінізм.

*) Містимо уривок (дія III, ява 2—7) в дуже характеристичної для періоду „українізації“ на СУЗ писи чолового драматурга театру „Березіль“. Найближчий співробітник Леся Курбаса, یухвалий сатирик, Микола Куліш скоро був ліквідований. Комедія вийшла друком 1929 р. в Харкові.

Редакція.

Зачинивши двері, прибив дядькові носа. Од такої несподіванки, од такої образи дідик аж ногами вітав:

— Га, питаюсь, га? (Одійшов).

3.

Увійшли: тьотя Мотя в новому платті, Мазайлиха, Ріна, Уля. Дядько Тарас, не помітивши їх:

— Українізатори. А чого б головного командувателя війська України та Криму на головного отамана або й на гетьмана не перекласти? Хіба б не краще виходило: Здрастуйте, козаки. Здоров був, пане головний отамане або й гетьмане. (Побачив тьотю Мотю, Мазайлиху, дівчат). Це я у його питаюсь. (Пронічно). А чому б ще вам, кажу, нашого головного командувателя України та Криму на головного отамана або й на гетьмана не перевести? По-іхньому, бачте, краще виходило: здрастуйте, товариші козаки. Здоров, здоров, товаришу головний отамане... Чули таке?

Тьотя Мотя

— Та як вони сміють до наших козаків як до своїх товаришів звертатись?

Дядько

— А я ж про що кажу?

4.

Увійшов Мазайло. За ним Баронова-Козинко. Тьотя Мотя до Мазайла:

— Та ще й по-українському. Всі козаки говорили по-русському. Донські, Кубанські, Запорізькі. Тарас Бульба, наприклад...

Дядько Тарас вітрішився:

— Хто?

Тьотя

— Тарас Бульба, Остап і Андрій — і я не знаю, як дозволив наш Харківський Наркомос виступати ім і співати по-українському, та ще де?.. У городській опері. Ето... Ето ж просто безобразіє.

Дядько Тарас нарешті очувся, аж захліснувся:

— Тарас Бульба? Бульба Тарас? Остап? Андрій? Га?

Тьотя

— Що?

Дядько Тарас

— Говорили по-московському?

Тьотя холодно:

— Що з вами.

Дядько Тарас

— По-московському, га?

Тьотя

— А ви думали, по-вашому — по-хочлацькому?

Дядько Тарас

— Тарас Бульба?... Ніколи в світі. Тільки по-українському Чуєте? Виключно по-українському...

Тъотя Мотя

— Єтого не может бить.

— Га?

— Єтого не может бить.

— Доводи?

— Доводи? Будь ласка, — доводи. Да єтого не может бить потому што єтого не может бить нікада.

Задавонив давоник. Рина затулила одною рукою рота тітці, другою — дядькові.

— Ой ... Пс-с-с ... Це комсомольці прийшли.

Тъотя з-під Рининої руки до дядька:

— Отак ви скоро скажете, що й Гоголь говорив, що й Гоголь ваш? ...

Дядько

— Він не говорив, але він ... боявся говорити. Він — наш. (Пішли).

5.

Увійшли комсомольці: один — з текою, другий, чубатий-міцний — з футбольним мячом і третій, маленький, куценкий — з газетою. Роздивились.

Той, що з газетою

— Та-ак ... Обставинки сuto міщанські.

Той, що з текою

— Чи варто й вв'язуватися? ..

Той, що з мячем

— Парень просить — треба помогти ...

Той, що з текою, подививсь у люстро. Зробив серйозну міну.

— До того ж і темка: зміна прізвища. Та хай собі міняють хоч на Арістотелів, нам що. Радвлада не забороняє. Навпаки — потурає та й причинами не цікавиться ніколи.

Той, що з мячем, постукотів пальцем у лоб того, що з текою:

— Аренський. Навіть Кузьма Прутков сказав: — дивись в коріння речей ...

Той, що з газетою, теж постукотів:

— І собі в голову, коли що кажеш. Зміна прізвища у міщанина ...

Той, що з мячем

— Це ознака здвигу в його ідеології — раз. І дізнатись про причини ...

Той, що з газетою
— Нам буде корисно — два.

6.

Увійшов Мокій.

— Неваже прийшли? Спасибі... А я, бачте, заховавсь отут з своєю укрмовою... Сиджу сливе один в день і в ніч та перебираю, потужно вивчаю забуту й розбиту і все ж таки яку багату, прекрасну нашу мову. Кожне слово. Щоб не пропало, знаєте, щоб пригодилось воно на нове будування. Бо, знаєте, вивчивши мову так-сяк, нічого з неї прекрасного й цінного не складеш... От... Сідайте. Зараа почнемо. (Пишов).

Аренський

— Занадто захоплюється мовою.
— Боліє. Питання — чого?

Той, що з мячем

— А того, що ти не болієш нею. І тільки псуєш Партия пише, пише — візьміться хлопята, за українську культуру, не бувіть з мовою, а ти що? Ще й досі „Комсомольця України“ не передплатив. Парню треба помогти. Парня треба витягти.

7.

Увійшли: Мокій, тітка, дядько, Мазайло, жінка, Баронова-Козиню, Уля.

— Так от... Моі товариші комсомольці... Прийшли...

Той, що з мячем, підморгнув своїм і вдаривши мячом об підлогу (Баронова здрігнулась), почав:

— На дискусію, чи що...

Виступала вперед тъотя Мотя:

— Просимо, товариші, молоді люди комсомольські, просимо сідати... Ах, я завжди казала, кажу і казатиму, що якби мені роців десять скинути, я б сама вписалась у комсомол. Ух і комсомолка б з мене вийшла. Ух. (Повела плечем. Підскочила).

Той, з мячем, звернувся до товариша з текою:

— Чуєш, Аренський?

Тъотя

— Чудове прізвище.

Баронова-Козиню

— Ідеальне.

Мазайло побожно зідхнув. Тоді тихо до Рини, до жінки:

— Чула? (Побожно). Аренський.

Той, що з мячем — куценякій, зачувші це, перекондувались, вмисно акцентуючи свої прізвища:

— Тертика.

Баронова-Козиня здригнулась мов од електричного струменя:

Тъотя

— Як?

Тертика, вдарили мячом об підлогу, і кущенький виразив:

- Іван Тертика. (Баронова-Козиня здригнулась).
- Микита Губа. (Баронова-Козиня зблідла).

Дядько Тарас до Тертики:

- Вибачте. Ви часом не з тих Тертик, що Максим Тертика...

Тертика

- Батько мій Максим...
- Був на Запоріжжі курінним отаманом...
- І тепер на Запоріжжі, та тільки він робітник-металіст і отаманом не був...
- Та ні... Курінним отаманом Переяславського славного війська запорізького, нивового на початку XVII століття.
- Не знаю.

Дядько Тарас

- Дуже жалько.

Тъотя зацокотіла каблучкою об графін:

— Не так давно я прочитала, щоб ви знали, товариші, одну дуже цікаву книжку. Я прочитала всю книжку, і в тій книжці прочитала буквально все, що було написано і надруковано в тій книжці. Буквально все. А найбільш я прочитала, щоб ви знали, таке глибокодумне місце: життя — то є все... І оце воно мені зараз чому згадалося: життя — то є все... Так. (Трошки задумалась, покивала головою, зіхнула). Життя — то є все... Пропоную, товариші, обрати президію. (Поспішаючись). Гадаю, годі буде одного предсідателя? Заперечень нема? Нема... Кого?

Рина поспішаючись:

- Тъотю Мотю. Тъотю Мотю.

Мазайло поспішаючись:

- Просимо.

Баронова-Козиня до тъоті поспішаючись:

- Вас просимо.

Тъотя

— І просила ж, ще вчора просила, щоб мене не вибрали... (Поспішаючись). Життя — то є все. Заперечень нема? — нема... Прошу до порядку. (Зацокотіла каблучкою). Ну, громадяни, товариші, а краще й простіше — мої ви милі люди, руські люди, Й-Богу. Бо всі перш за все руські люди... Давайте всі гуртом помиримо рідного сина з рідним батьком. По-милому, по-хорошому. Й-Богу...

Зачувши такі слова, Тертика і Губа скинулись очима, лукаво перемигнулися, Губа раптом запропонував:

- Тертику. (Баронова-Козиня здригнулась).

Тъотя

— Що?

Губа

— Тертику на голову пропонуємо ми. (Баронова-Козино здвигнулась).

Тъотя

— Дозвольте. Як це так... Адже ж на голову мене вже обрано... Принаймні, заперечень не було. Ну, милі ви мої люди, неваже ви не довіряєте і кому?... Мені, Мотроні Розторгуввій, а Курська?

Губа

— Просимо проголосувати.

Тъотя

— У вас то, мої милі, пошана до руської людини, нарешті до Курська — єсть?

Губа

— Єсть. Та не всякому, хто з Курська, і честь. (Тертика прибив мячом). Не всякий тъоті Моті...

Тъотя

— Будь ласка. Я зголосую... Хто за Тертику на голову, будь ласка... Один, два, три, чотири... (встромила гострі свої очата в дядька Тараса). Ну?

Дядько

— Не з тих Тертик... Утримуюсь.

Уля, що ввесь час дивилася на Мокія, піднесла й собі за ним руку. Рина до неї:

— Улько. Ти що?

Уля

— Ой... (Тихо). Помилась...

Тъотя

— Чотири. Хто за тъотю Мотю на голову? Один, два, три, чотири...:

Дядько

— Хоч і є така приповідка: „Як єсть, то й пані старій честь” — прото утримуюсь.

Рина до Улі:

— Улько. Та ти що? (Уля піднесла руку).

Тъотя

— Пять. Більшість... Будь ласка... Хотіла по-милому, похорошому, а тепер... (Грізно зацокотіла каблучкою). Будь ласка, дискусія починається... Дискусія починається. І слово маєш ти, Моко.

Мокій

— Я?

— Ти. Будь ласка...

— Чому я перший, а не ви або папа?.. Не я ж вас викликав на дискусію, а ви мене.

— Слово маєш ти.

— Та чому я?

Тъотя

— А тому милий, що коли твій рідний папа заснував у власній кватирі своїм коштом, можна сказати і до газети написати, соціалістического лікнепа правильних проізвношений, ще й до того видумав електричну мухобійку, то за таку прекрасну ініціативу, за такий маштаб, за те, що він прагне стати, ну просто порядочним чоловєком, ти хотів його...

Мазайло не відержив:

— Утопити в криниці.

Тъотя

— У сепаратній криниці.

Мазайло

— З новим прізвищем.

Тъотя

— Із загсівським прізвищем. (Дядько про себе: Попавсь у матню).

Баронова-Козино

— І з руською хрестоматією Овчинікова.

Мокій спалахнув:

— Ага так ви он що. Так ви он ще, як. Гараад... Забираю слово.

Мазайло

— Я забираю слово.

Обидва разом, немов шаблями:

— Я.

— Я.

— Ти?

— Ти?

Тъотя поцокотіла каблучкою:

— Я сказала — будь ласка, слово має Мокій.

Мокій

— Саме тепер, коли нам до живого треба, заснувавши у нас українського лікнепа, перевести скоріш загальмовану, запізнену Холодну гору на перший ступінь української грамотності, тоді на другий ступінь грамотності, потому негайно до інституту культури, щоб ми навдогнали, щоб ми перегнали стару європейську...

Губа підказав:

— Буржуазну...

Мокій

— Буржуазну культуру, щоб ми вийшли скоріш на високості... Щоб ми вийшли на високості... На високості...

Дядько Тарас підказав:

— Національн...

Губа поправив:

— Інтернаціональ . . .

Тьотя додала:

... не-руської . . .

Тертика міцно мячем, аж Баронова-Козиню ойкнула:

— Інтернаціональної.

Мокій

— На високості інтернаціональної культури — перший повстаєш проти цього ти, папо, засновуючи у нас на Холодній горі, замість українського лікнепу, якогось інститутика старих класних лам. за програмою: на таре гусі гагочуть, пад гарой сабакі гафкають, та вигадуючи електричну мухобойку, од якої не меншає у нас мух навіть і зимою . . .

Мазайло

— Дайте мені слова . . . Слова. Води . . . Води . . .

Мазайлиха налила їй дала йому води. Поки він пив, тьотя увірвала Мокіеву промову. Задихано:

— Годі . . . Годі . . . І скажи нарешті, Моко, Моко, Моко, — невожеж ти не руська людина?

Мокій

— Я — українець.

Тьотя

— Та українці — то не руські люди? Не руські, питай? Не такі вони, як всі росіяни?

Мокій

— Вони такі росіяни, як росіяни — українці . . .

Тьотя

— Тоді я не розумію, що таке українці, хто вони такі: евреї, татари, вірмени?.. Будь ласка, скажіть мені, кого у вас називають українцями? Будь ласка . . .

Мазайло випивши води:

— Українцями звуться ті, хто вчить нещасних службовців так званої української мови. Не малоруської і не тарасошевченківської, а української — і це наша малоросійська трагедія.

Тьотя

— Хто вони такі? Якої нації люди, питай?

Мазайло

— Частина — наші малороси, себто руські . . .

Тьотя

— Ну?

Мазайло

— А частина, уявіть собі, галичани, себто австріяки, що з ними воювалися 1914. року. Подумайте тільки.

Тьотя

— Я так і знала, я так і знала, що тут діло нечисте... Так он вони хто, ваші українці. Тепер я розумію, що таке українська мова. Розумію. Австріяцька видумка, так?

Дядько Тарас

— Зрозуміла, слава тобі Господи, та жаль тільки, задом... Та тому вже триста тридцять два роки, як написано першого слов'яно-українського словника... (Розгорнув свою записну книжку). Ось я нарочито записав собі, бо я все таке собі записую... (Надів окуляри). Ось... Поросята на базарі по руб тридцять, а чоботи в церобкоопі — двадцятьсім карб... Ні, ось воно: найперший слов'яно-український словник 1596 року Лавріна Зизанія Тустановського: глаголю — мовлю, житница — клуня, заутреник — снідання, вижду — будую, алак — паша, месть — помста... А у вас тоді писаний словник був?.. Був питаюсь?.. Дайте мені слова.

Мазайло

— Мені слово.

Мокій

— Мені, — я ще не скінчив... Галичина наша, українська земля, і галичани — наші брати українці, яких одірвали од нас, а нас од них...

Тьотя

— Слово даю Мині.

Мокій до батька:

— А твоя теорія, що українська мова є австріяцька видумка, була теорією російських жандарів і царського міністра Валуєва... Ти — Валуєвський асистент, папо.

Мазайло взявши за серце і заплюшивши очі, немов прислушаючись:

— Ні кому не вірю і не повірю, ні кому в світі. Лише йому одному...

Мазайлиха

— Ц-с-с-с...

Тьотя з тривогою:

— Кому?

Мазайло

— Серцеві свому. Бо воно ось передчува, що нічого за нашої українізації не вийде, це вам факт, а якщо і вийде, то пшик з бульбочкою — це вам другий факт, бо так каже мое серце.

Губа

— Це значить — воно у вас хворе.

Тертика прибив мячом:

— Оце факт.

Губа

— А наші всі пролетарські органи і в першу чергу голова наша партія навпаки... Передчувають і реально знають, що вийде.

Тертика мячем:

— Капітальний факт.

Тъотя

— Ви серйозно, чи по-українському?

Тертика бах ногою мяча:

— По-більшовицько-українському. (Мяч удариився об тъотю. Ойнули всі)

Тертика до тъоті:

— Простіть, мадамко... Я не хотів цього... Це сам мяч якось вирвалася і бузонув вс... .

Тъотя стянившись, — до люстра, до Тертики:

— Подивіться — я вся стала біла.

Тертика

— Вибачте... Ви й до цього була біла.

Тъотя

— Проте я не злякалася, ні. І не злякаюсь. Хоч бомбу штурмайте — не злякаюсь. Будь ласка. Будь ласка.

Мазайло

— А я не повірю вам, не повірю. І тобі Мокію, раджу не вірити українізації. Серцем передчуваю, що українізація — це спосіб робити з мене провінціяла, другосортного службовця і не давати мені ходу на вищі посади.

Дядько Тарас

— Їхня українізація — це спосіб виявити всіх вас, українців, а тоді знищити разом, щоб і духу не було... Попереджаю.

Мокій

— Провокація. Хто стане нищити двадцять мільйонів одних лише селян українців, хто?

Тъотя

— А хіба селяни — українці?... Селяни — мужики.

Дядько Тарас аж відскочив:

— Га? Наші селяни — не українці? Слово мені. Слово або хоч води, бо я не можу більш терпіти... (Став пiti воду і захлинувся).

Губа до Мазайла:

— Невже ви справді не вірите?

— Не вірю.

— Радянській владі не вірите? Парти?

Мазайло замість відповіді став пiti воду.

Дядько Тарас, прокашлявшись після води:

— Наші селяни — не українці? Га?.. Та тому вже тисяча літ, як вони укратинці, а їх все юс вищають до українцю. Та після цього й ідіот не видергить, не тільки я. Вимагаю слова. Слова мені.

ТЬОТЯ МОТЯ відні зацокотіла каблучкою:

— Слово маю я. (Теж захвилювалася, випила води). Милі ви мої люди. Якаж у вас провінція, ах яка ще провінція. Ой, яка ще темрява. Про якусь українську мову споряться і справді якоюсь чудернацькою мовою балакають. Боже. У нас, у Курську, нічого подібного. Скажіть, будь ласка, у вас і партійці балакають цією мовою?

Мокій

— Так.

Дядько Тарас (про себе).

— Балакають так, що вже мене люди перестали розуміти. Мене, українця з діда-прадіда... (Загарчав). Гм.

Мокій

— Так. І партійці, і комсомольці.

ТЬОТЯ

— Не розумію. Тоді у вас якась друга партія. У нас, у Курську, нічого подібного. Нічого подібного. Всі говорять руською мовою. Прекрасною московською мовою, жаль тільки, що нам ті трошки попсували євреї, що їм тепер дозволено жити у Курську. Та не про це, мої милі, я взялася вам сказати. Дуже жалько, дуже жалько, що у вас не виставляють на театрі „Дні Турбіних“ (я бачила в Москві). Ах, мої ви милі, милі „Дні Турбіних“. Це ж така розкіш, така правда, що як би ви побачили, які взагалі осоружні, огидливі на сцені наші українці, ви б зовсім одцуралися цієї назви... Грубі, дикі мужлани. Телефон попсувався, дак вони... Ха-ха-ха... трубку чоботом почали лагодити, об стіл, об стіл й, — ба, ба, ба. Ідіоти. І хотіть би один путній, хотіть трішки пристойний був. Жодного. Ви розумієте — жодного. Всі, як один, дикі і жорстокі... Альошу, милого благородного Альошу, вбили, та як убили... Якби ви, панове, знали, яка це драматична сцена, коли Альошина сестра довіщується, що брата її вбито. Я плакала... (Утерла слізи). І тобі, Моко, після цього не сором називатися українцем, не сором поставати проти нового папиного прізвища. Та в „Днях Турбіних“ Альоша ти знаєш, як про українізацію скав: все це туман, чорний туман, каже, і все це минеться. І я вірю, що все оце минеться. Зостанеться єдина, неподільна...

Мокій, Губа, Тертика, навіть дядько Тарас:

— Що-о?

ТЬОТЯ хитро:

— СРСР...

Губа до Тертика:

— Баба з кованим носом.

ТЬОТЯ

— А якби ви знали, якою огидною, репаною мовою вони говорять на сцені. Неваже і ваші українці такою говорять? Жах. До речі, неваже правда, що акушерка по-українському — пупорізка? Пупорізка? Ха-ха-ха... Неваже адвокат по-вашому — брехунець,

а на лампу ви кажете лямпа, а на стул — стілець? Хі-хі-хі — стілець.

Тут як не вихопиться дядько Тарас:

— А по-вашому, по-оному, вішепоіменованому не по безвозвездно у француїв bla-go-prí-ob-re-te-no-mu, а по істинно — по-рясейському як буде акушерка? По-нашому повитуха, а по-вашому як?

Тъотя

— Акушерка.

Дядько Тарас

— Нічого подібного. Акушерка слово французьке, адвокат — латинське, лямпа — німецьке. По-нашому білет — квиток, а по-вашому як?

Тъотя

— Білет.

Дядько Тарас

— А дзуськи. Білет — слово французьке. Думаете — комод ваше слово, гардина, кооператив або вагон? Матерія — думаете, ваше слово, овальний, роза або машина? Навіть гармоніка і то не ваше слово.

Тъотя Мотя

— Шовінізм.

Дядько Тарас

— Нехай шовінізм, проте і це не ваше слово. Половина слів у вас — позичена...

Тъотя Мотя

— Коли на те пішло, то по-вашому, по-вищевгаданому, через позаяк додатково-перерепаному, як буде комод?

Тарас

— Одіжник.

Мокій

— Нічого подібного. Комод — і по-нашому комод.

Тъотя

— А кооператив? Вагон?

Тарас

— Кооператив? Кооператив... Кооператив... Гм...
Підождіть, я придумаю...

Мокій

— Так і буде кооператив.

Тъотя

— Ara? Так і ви крали?

Тарас

— Хоть і крали, та не ховались. Украли у німців лампу, — кажемо: лямпа, а ви її перекрутили вже на якусь лампу. (Грубо) Лампа.

Тъотя

— Ми хоть крали, та переробляли. Украли у німців штуль — зробили з його стул. А вам лінъки було й переробити. Украли у німців лямпу, так всім видно, що крадена. (Грубо). Лямпа.

Дядько Тарас

— Ви і в нас крали.

Тъотя

— Ви у нас.

— Ви.

— Ви.

Губа

— Ви, може, й крали, та ми тепер не крадемо одне в одного. Свої слова робимо: там жовтень — у нас жовтень, там совети — у нас ради. (До Тертики). Правда, Ваню?

Тертика мячом:

— Факт. (Дядько Тарас до тъоті: Не давайте слова).

Губа

— Там Волховстрой, у нас — Дніпрельстан, правда, Ваню?

Тертика мячом:

— Капітальний факт. (Дядько до тітки: Не давайте. Голосуйте.)

Губа

— І дуже раді будемо, коли німці за стільця та за лямпу візьмуть наші слова — жовтень, наприклад, і жовтень разом.

Тъотя каблучкою:

— Годі. Годі. Я вам слово не давала. Є пропозиція скінчити дискусію. Заперечень нема — нема.

Мокій

— Що?

Губа аж підскочив:

— Що-о?

Тертика з мячом націливсь:

— Що-о-о?

Тъотя

— Голосую. Хто за таку пропозицію, щоб скінчити дискусію?

Підняли руки Мазайло, Мазайлиха, Рина, Баронова-Ковино, Уля завагалася.

— Один, два, три, чотири ... чотири ...

Дядько Тарас

— Голосую за пропозицію в додатком, щоб трохи згодом мені одному дали слово.

Тъотя

— Пять. Хто проти?.. (Почислила). Чотири. Дискусію закінчено. Маю пропозицію: — змінити прізвище Мазайло на друге, більш людське, а яке-то придумати його тут же на зборах негайно, і за конкурсом. Умови конкурсу: хто придумає найкраще прізвище?

вище — тому премія: три поцілунки. Жінку цілув уподобний їй мужчина, мужчину цілув, яка йому вшодобається жінщина.

Рина, Мазайлиха, Баронова-Козино, за ними Уля покрила цю пропозицію оплесками:

— Ще які будуть пропозиції?

Мокій

— Маю пропозицію: прізвище Мазайло не міняти. Навпаки — додати до нього десь загублену другу половину — Квач... (Баронова-Козино здригнулась).

Дядько Тарас

— А дайте мені слова.

Тъотя

— Жодного слова. Дискусію закінчено.

Дядько Тарас

— Та я ж голосував з додатком.

Тъотя

Жодного додатку. Пропозицію...

Тимчасом поміж Тертикою и Губою відбулось на швидку мімічне, на одних мигах „засідання“ комсомольської фракції. Тому на запитання тъотине Губа подав таку пропозицію:

— Ми, члени КСМУ, обговоривши питання про прізвище галі, принципово подаємо таку пропозицію: ми переконані, за повного соціалізму поміж вільних безкласових людей повстяться зовсім другі, нові прізвища. Можливо, що й не буде окремих прізвищ.

Дядько Тарас

— А як?

Губа

— А просто так, що кожний член великої, всесвітньої трудової комуни замість прізвища матиме свого нумера, і все. Наприклад: товариш Нр. 35-51. Це визначатиме, що у всесвітньому статистичному реєстрі його вписано буде 35-51-шim, що нумер його трудової книжки, особистого телефона, аero, мотора, кімнати і навіть зубцітки буде 35-51. Отже, ми, Іван Тертика і Микита Губа, принципово за всесвітню нумерну систему. Але, вважаючи на далеку майбутність цієї системи, ми мусимо до того часу пристати на пропозицію товариша Мокія — не міняти прізвища Мазайло, тим паче, що воно просте, демократично-плебейське і не суперечить принципам Ленінської національної політики. Навпаки, прізвище Мазайло-Квач, по складах видно, — трудового походження: Мокіеві предки або мавали колеса в колективних походах, або, принаймні, робили мазниці й квачі, себто ті речі, що і тепер в народному господарстві більш корисні, ніж, скажімо губна помада.

ТЬОТЯ МОТЯ

— Голосую. Хто за мою пропозицію, себто, щоб змінити прізвище, прошу підняти руки. Один, (на себе) два, три, чотири...

Рина до Улі, що не підняла руки:

— Улько-о.

УЛЯ

— У мене рука болить... Веред...

— Який веред? Де?

— Отут на правій руці... Отут під пахвою...

— Ліву підніми.

— Лівою не можу.

ТЬОТЯ І РИНА ЗАСІЧАЛИ НЕ НЕЙ:

— Що. Без руки можна сказати. Скажи так: я за. Скажіть, Уло, я за. Мляя, скажіть...

УЛЯ

— Я за... була, що треба сказати... Крім того, не можу, і, крім того, мені треба вегайно вийти... (І рвучко, не спиняючись, вибігла).

ТЬОТЯ

— Будь ласка. Без неї обійдемось. Хто за вашу революцію голосувє, — підніміть руки. Один, два, три, чотири...

ДЯДЬКО ТАРАС

— А дайте мені тепер слово, бо я, мабуть, буду п'ять...

ТЬОТЯ МОТЯ побачила, що лихо — вийде чотири на п'ять:

— Будь ласка. Маєте слово.

Дядько Тарас, не посішаючись вийняв записну книжку і, заглядаючи в неї, почав:

— Року 1654 прибули на Україну посли од трьох держав, що хотіли взяти на себе Україну, — од Москви, од Турків, од Польщі. Богдан скликав раду (зазирнув у книжку) в Чигирині, щоб вона вибрала, під чию руку піде Україна. Посли прибули на Україну з багатими гостинцями: гостинці польські були загорнуті в килим, турецькі — в дорогий шовк, а гостинці московські...

Раптом тьотя:

— Вибачайте.

Одклікала дядька Тараса, по секрету йому:

— Ти мені тут не крути. Краще прочитай ось оце...

(Ровгорула свою записну книжку). Року 1918 носив у Києві жовто-блакитного... Зрозумів? (Одійшла). Дядько, Тарас голосув за мою...

Дядько Тарас раптом одклікав тьотю Мотю, по секрету їй:

— А ти розауй очі та прочитай ось це. (Показав у свою книжку). Року 1919 носила біло-синьо-червоного...

Тъ отя

— А я скажу — під біло-синім носила червоного. Червоний востався ... (Одійшла).

Дядько Тарас до Губи. Очманіло:

— Скажіть, ви не в тих Губ, що Пархім Губа — бив ляхів року 1648-го? ..

Губа

— Мій батько Пархім бив шляхту 1920-го.

Дядько Тарас

— Ху-х ... (До всіх). Так ото я й кажу. „Було колись на Вкрайні“. (Зідхнув).

Тъ отя

— Дядько Тарас пристає на мою пропо ...

Дядько Тарас

— Тільки з умовою: — подумай, Мино. Подумай, що скажуть на тім світі діди й прадіди наші, почувши, що ти міняеш прізвище ...

Задумався, тяжко замислившись, Мазайло скилився на люстро. Мисли, як хмарі, як туман, скривили посивілу голову. Окрили, вискаакали. Заскакав якийсь лід-запорожець. Забриніла мелодія: „Ой, сів пугач на могилі та й крикнув він: пу-гу“:

Дід Запорожець

— Пу-гу. Чи не видно бува наших в Великого лугу?

У Мазайла волосся догори полівло:

Мазайло

— Хто ви?

Дід вискаакав, шаблею іржавою забряжчав:

— Я — твій прашур і той дід, що надіявся на обід, та без вечері ліг спати ... (Десь ваялася у діда мааниця. Махнув квачем). Запорожець славний був і колеса мазав. Отож і Мазайло-Квач прозивався. Як ішли козаки на чотири поля — мазав, як ішли козаки на чотири шляхи — мазав. Мазав, щоб не пропадала тая козацька слава, що по всьому світу дібом стала, а ти мое славне прізвище міняеш? ..

Мувиця перейшла на скрип. Заскаакав другий дід, чумак, теж з мааницею, в квачем:

— Як пу-гу, то й пу-гу. Чи не видно й чумаків край зеленого лугу? (До Мазайла). Я — твій прадід Василь, що надіявся на сіль, та і без соли ліг спати. Ще в діда Мазайло-Квач прозивався і чумацькі колеса мазав. Як рипіли вони на південь — мазав, як рипіли на північ — мазав, а ти мое славне прізвище міняеш? ..

Заскаакав ще третій дід, селянин, без мааниці й квача:

— Я твій дід селянин Авив, що був собі та жив, мазав чужій вої, бо свого вже не стало, а ти мое славне прізвище міняеш? ..

Десь вдаліні з'явилася ненідома постать в телефоном, на аеро-моторі, під №р. 31—51. Заскакала, заговорила в гучномовець:

— Ало. Ало. Мої предки в великого лугу. Одміняйте свої прізвища на принципові числа у всесвітній номерній системі. Ало. Але. Алю. Улю.

Дядько Тарас казав Мазайлові:

— Уля втекла і я, мабуть, буду п'ять. Чуеш, Мино, коли вже міняєш, то хоч корінь Маз залиш. Га?

Мазайлоні здалось, що замість дядька Тараса він бачить ще четвертого діда в квачем. Отож коли Тарас торкнувся рукою Мазайла, тому показалось, що цей дід задавав його. Скочив і не своїм голосом:

— Ой-о. Залишаю корінь, тільки не чіпайте мене, діду, не чіпайте, Боже мій, Боже мій...

Тъотя

— Прекрасно. Ми на цей корінь придумаємо безподобне прізвище. Хто голосує за цю революцію? Один, два, три, чотири, п'ять, шість... Хто проти? Один, два, три... (Рина, Баронова-Козині заплескали). Оповіщаю конкурс.

Загомоніли, заходили: Мазайлиха, Рина, Баронова-Козині, Мазайло, дядько Тарас. Тъотя висувала нові прізвища, що їх вигукували:

Мазайлиха

— Мазов.

Дядько Тарас

— Ну й прізвище — Мазов-Лазов-Лоза-Залова. А по-моєму кращого не буде, як Зайломаз. Зайломаз.

Рина

— Зайломаз? Ха-ха-ха... Та що рівнить Зайломаза з Мазайлом? Що? Однаково. Краще — Мавеленський.

Дядько Тарас

— Де ж там однаково: то ж Мазайло, а то — Зайломаз.

Мазайлиха

— Де-Мазе.

Тъотя

— Де-Мазе — це на французький штиб, а ми люди, слава Богу, руські.

Баронова-Козині

— Рамзес. Класичне прізвище.

Тъотя

— Рамзес? Може, Рамзесов?.. Давайте краще Рамзесов. Мілі мої люди, Рамзесов, га?

Дядько Тарас

— А де корінь маз? Геть Рамзесова. Кореня нема.

Мазайлиха і Баронова-Козино

— Фон-Маэл. Рамазай-Арзамасов.

Дядько Тарас

— Краще — Мазайловський. (Нишком: похоже на гетьман Виговський).

Тъотя до Тараса:

— Польське прізвище і хто ж пропонує?

Дядько Тарас

— Ну, тоді Мазайлович. (Нишком: гетьман Самойлович).

Тъотя

— Щоб було похоже на Моїсей Мазайлович, що вже торгує у нас в Курську й нашу московську вимову псує — нізащо.

Дядько Тарас

— Мазайленко. Мазайленко. (Нишком: гетьман Дорошенко).

Тъотя

— Годі вже. Годі... Дайте другим сказати.

Рина

— Мазанський... Боже мій. Маєнін. Похоже на Єсенін. Маєнін. Маєнін.

Тъотя

— Прекрасно. Геніально. Маєнін... Вам до вподоби, Мино, Маєнін.

Мазайло зворушені аж задихнувся:

— Деті мої.

Баронова-Ковано поправила:

— Деці мої...

Мазайло

— Деці мої. Я б всі ваши прізвища, всі забрав би на себе і носив. Проте, можна тільки одне носити, і мені здається, — Маєнін найкраще.

Тъотя і вся й партія крикнула — ура.

Н. АНТОНЕНКО:

Леся Українка, життя і творчість.

I. Великі поети в житті нації.

Чи тільки з пієтизму до заслужених у свою добу людей шануємо завжди Шевченка, Франка й Лесю Українку? Чи в якісь глибші основи пошани, а то й культу цих осіб? Не пролили ж вони „крові доброї“ на полі слави, не вибороли народові за своєї життя незалежності, не поширили границь власної держави.

А проте вони чимось більші від Святослава Завойовника, Володимира Великого, Хмельницького, Мазепи. Більші тим, що завжди живі, завжди говорять до нас так, що голосною луною на Іх слова озивається наша душа.

Герої воєнного чину, державного творчого зусилля увійшли в національну традицію, як її заміст, стали символом певних вартостей, що їх ціну виправдало життя нації. Вони були й лишились тільки представниками панівної емоції в сучасному собі громадянстві; поставили собі пам'ятник, але пам'ятник — на могилі. Великі ж письменники живуть у наших душах, як власний голос нашого національного сумління й нашого світогляду. Герої чину були конкретним відрухом нації, що хоче зберегти й забезпечити собі життя, велетні ж духа в основою цілого ряду цих відрухів. В іх душах живуть у повній напрузі й вічні сили, рушійні сили нації.

Великі поети, як Шевченко, Франко, Леся Українка, живуть, як довго живе нація, бо вони є саме кращою частиною її духа, що живе вічно й вічно діє. Що більше — ці письменники можуть за свого життя бути незрозумілі для свого покоління, можуть і самі не розуміти поривів і вогню своєї душі, та приходить час у розвитку нації й тоді нагло стає їх слово живе.

Тоді гучною луною на їх слова озиваються душі нових поколінь. З кожним днем відгортається завіса тайни, скритої в їх слові. Така саме доля зустріла Лесю Українку, що за життя говорила до мертвого каміння, а 25 років після смерти ожила, щоб говорити до живих, щоб сучасному поколінню вказати основи життя нації, щоб увести його в бистрий струм цього життя. Почала жити тепер повнішим життям, як тоді, коли була між своїми сучасниками.

ІІ. Доба Лесі Українки.

Три десятиліття — від 80. рр. XIX в. до кінця 10. рр. ХХ в. — що обіймають час літературної праці Лесі Українки, це доба в житті українства Придніпрянщини*), типова своєю духовістю та своїм світоглядом. Визначили її двома межами такі події, як наслідки упомисловлення російської держави разом з українськими землями, що входили в її межі, й побіда Драгоманівщини — в одного боку (початок 80. рр. XIX. н.), та передвоєнна гарячка, що агодом повела за собою всесвітній удар — в другого боку (1913/4 рік).

Про заміст духовості та світогляду українства Придніпрянщини, в цьому тридцятилітті поширене у нас зовсім хибне розуміння: на загал уважають його добою зросту нації й розвбудови її життя. Справді-ж це час грізного занепаду східної галузі українського народу, занепаду, що зазначився такими небезпечними проявами

Над Дніпром зложилися цілком інакше життєві умовини українства, що й викликало часові світоглядові різниці між обома — придніпрянською та придністровською — частинами українського народу. Та немає тут змоги говорити про це. Треба отже пам'ятати, що говорю тут тільки про Придніпрянщину.

як: зірвання звязку інтелігенції, що в природі є покликана до керми масами, в цим саме масами селянства; затрата пошани в ній до цінностей національної традиції та вслід за тим упадок давніх авторитетів; первове шукання нових вартостей в інтернаціональних соціальних концепціях та слідом за цим рационалістичний і матеріалістичний погляд на життя. Ці всі прояви — в сумі й по спільному їх перехрещуванні — викликали знову цілий ряд вислідних явищ, що запричинили пізніше й занепад останньої української державності.

З хвилиною посилення індустріалізації в російській державі (йтим самим на українських східніх землях), з хвилиною знищення домашнього промислу, що його місце заняла машина й ріжні роди т. ав. важкого промислу, місто аміняє зовсім своє духове обличчя. Великий приплив чужого рухливого елементу: підприємців, кваліфікованих робітників, посередників і т. д. дає безумовну перевагу кочовому елементоні над осілим населенням, — що більше — накидає йому свій світогляд, свої етичні засади, свою лінію реакції на життєві прояви. Ця перевага нового — української духовості зовсім чужого — елементу відчуяла село від міста, зробила це ворогом першого. Коли місто й далі приймало певну кількість людської надвишки села, то вона сприймала вже цілковито мову й ментальність нового міста, відчуяла село від села, — що більше — ставала йому ворожа. Ці, що виходили з села, забирали з нього гроші, виснажували його економічно, йому ж за те вічого не давали. Через те відчужене від міста село зосталося на давнім ступні своєї культури — місто йшло нарізно від села в своєму „поступі“ швидкими кроками вперед. Це збільшувало прірву між обома людськими скученнями, що стали творити вже окремі світи.

Українська селянська маса, яка (саме в українців) криє в собі джерело рушійних сил та поступу нації, стояла поза відчуженням від себе містом, і позбавлена своєї керми спинювала можливість дальнього поступу й розвитку нації через те, що жила у примітивних формах думки й бажання. Зневірені в силу цієї маси українська інтелігенція, що перестала вже відчувати вартість маси, шукала за джерелом сили деінде та попала на зовсім хибний шлях.

Переходимо до розгляду другого моменту, що визначив зміст доби рр. 1880-1910.. Щоб зрозуміти його, треба почати від стану, який застали в духовості українства ідеї перешеплені з чужини Дрогомановом.

— Стан духовості українства в першої половини й 60 рр. XIX. в. можна назвати наївним ідеалізмом, в цьому розумінні, що певні світоглядові основи накидаються стихійно цілим живим поколінням і спонтанно управляють реакції маси й одиниць на життєві прояви саме в лінії ідеалізму.*). Цьому наїв-

*). Ідеалізм, як філософічна теорія бачить основу, зміст і ціль життя в дусі; — матерія служить тільки для цілей духа. Нація в теорії ідеалізму є духовим явищем і не сумою фізично живих одиниць; її становлять мертві, живі й ненароджені разом.

ному ідеалізмові дав глибокі основи, з яких міг початися повний духовий розвиток нації, — Тарас Шевченко. Ентузіастичний, масовий відгомін на твори Шевченка до кінця 60. рр. був доказом однозначності світоглядів його самого й маси, не виключаючи з неї й тих українських інтелігентів, що намагалися увійти в склад панівного московського народу. Та цей ентузіазм, що був тільки передчуттям глибоких вартостей Шевченкових творів, — бо до зрозуміння його глибоких думок і цілої викінченості концепції українського ідеалізму ми ще й досі не дійшли, — не зберіг української інтелігенції 70-их і дальших років від повного відступлення від філософії Шевченка. Авторитет Шевченка знівчили ті українські інтелігенти, що відчужилися духовно від маси народу, що джерела сили й основ дальншого розвитку нації стали шукати на чужині, в чужих — модних тоді — філософічних доктринах. Духовим диктатором цієї інтелігенції став по впертій боротьбі в своїми ворогами Драгоманов. Які-ж це були хибні джерела сили, що радше спровадили безсилля нації й обезбройнії напередодні вирішальних важких світових подій, що почалися влітку 1914 р.

На руїні невикінченого ідеалізму Канта*), який викривили його епігони й таким чином спричинилися до його упадку, зроджується нова матеріалістична теорія, тепер вже по забвенню філософічної спекуляції, т. зв. позитивізм Оттоста Канта, Мілля та Спенсера. Ця теорія, що шукала розвязки основ життя в природі й живій людині, була продовженням матеріалізму й раціоналізму й закріплювала їх висновки, хоч доходила до них іншим шляхом. Всі вони (матеріалізм, раціоналізм і позитивізм) заперечували існування духа, як цілі, джерела й основи життя, бо цілій аміст світу й позасвітів бачили тільки в матерії, яка була — в їх розумінні — також єдиним джерелом руху (матеріалізм), форми-ж і види гуртового людського життя ставили в залежність від абсолютнох законів розуму (раціоналізм). Позитивізмомі прийшли на допомогу нові досліди природи (теорія Дарвіна) та соціологічна, спекулятивна теорія Маркса. Цим робом в одній (матеріалістичній) лінії розвязано всі життєві питання, витворено суцільні, розбудовані до подробиць, основи матеріалістичного світогляду, що цілковито опанував духовістю кінця XIX. в. й початків ХХ. ст.

Жахливі були наслідки цього світогляду, який ніби-то спірався на твердих, непорушних законах, що їх встановлювали різні лінії тогочасної науки. Наведу найголовніші з них:

Суспільство розумів XIX. вік тільки як суму живих одиниць**),

*) Маю на пумці ідею т.зв. категоричного імперативу, а не решту теорії Канта, що входить у т.зв. субективний ідеалізм, — основно різний від ідеалізму Платона й дальших спроб т.зв. об'єктивного ідеалізму.

**) Треба однаке зазначити, що у 80 рр. нова соціологія перекреслила матеріалістичні погляди на суспільство, поділивши його на спілки та спільноти (Vierkandt і Tönnies), викриваючи в цьому другому виді духове явище; цей поділ піддержалася філософія на початку ХХ. в. (Bergson). Та ці нові погляди не встигли тоді навіть захистити матеріалістичного світогляду. І досі ще сучасній віку матеріалізму вузиняють контролю хибних заłożень науки.

бож тільки така одиниця була в очах матеріалістичного світогляду реальним — справжнім і т. зв. емпіричним — досвідним явищем. Таке розуміння суспільства називається атомізмом. З цієї концепції випливало становище матеріалістичного світогляду до націй, що їх основою є дух, становище або рішуче негативне, яке ваймав і займає супроти нації соціалізм, або вповні байдуже, яке зайняв до них демолібералізм. Остаточною ціллю обох цих суспільних теорій стала анархічна людська одиниця, близькою метою була ця сама одиниця (авжди тільки фізично-жива) введена в механізм суспільного життя, кермований людським розумом. Цей механізм уважав матеріалістичний світогляд одинокою формою суспільства, тим самим заперечував існування духа націй, як типово ірраціональне, і через те для матеріаліста й ірреальне (недійсне) явище. Абсолютні закони розуму, що мали правити людством, показалися однаке зовсім безсилі, бо слідом за атомізацією (роабіттєм на дроби — одиниці) суспільства пішла й атомізація науки; ріжні ділянки науки встановлювали ріжні закони, часто суперечні із законами інших наукових галузей, навіть суперечні з іншими законами тієї самої ділянки. Можливість знайти абсолютну правду зникла — замість неї доарів закон релятивності (заглядності; кожна людська одиниця творить власну свою правду). Цей релятивізм викликував почуття повного безсилля супроти законів життя, яке — за думкою матеріалістів — роавивалося на основах передбачених розумом. Його абсолютні закони обмежували зовсім безсилу вже волю людини; цей т. зв. детермінізм волі (обмеженість) — це дальша признака доби.

Коли щеала віра в абсолютну правду — духа, тоді й життятратило свій аміст і сенс, ставало тільки поганою за грішми, щоб додогодити тілу фізично-живої одиниці. Щеали ідеали, бо вони-ж живуть тільки завдяки своєму духовому змістові. На місце потоптаного змісту життя поставлено його форму. Цей формалізм — це остання головна ознака доби.

Представником цього світу був лядько Лесі Українки Михайло Драгоманов, діялектик, консервативний матеріаліст, що боровся на вітві з хитрими спробами соціалізму надавати механістичній спільні, що й старався творити XIX. вік, змісту спільноти. Найвінший український ідеалізм відважився було (в особі І. Нечуя Левицького) виступити до бою з Драгомановом, та здав скоро позиції, бо не міг протиставити йому так само гураханіої та спритно зложеної аргументації.

Духова зміна відбувалася серед самого українства, та вона не вичерпувала всіх основ гуртового й індивідуального життя, головно-ж не визначувала відношення українства до панівного московського елементу. Правду сказати: це становище визначав сам московський елемент, спихаючи українство в типово оборонну позицію. Українство втратило зовсім агресивність через те, що згубило джерело сили, порвавши зв'язок з масою; нові-ж світоглядові форми не тільки, що не могли дати сили українству, навпаки ослабили його. Причина цього явища у психологічному моменті: в основі української психіки, в дусі української нації. Отже мате-

ріялізм, знищивши ідеалістичну основу психіки українців, витворив у їх душах повну порожнечу; порожнеча ж пerekresлювала згори спромогу наступати.

З другого боку непомірно зросла сила наступу московському елементі, анову-ж в тій самій психологічній причині. Матеріалістична конструкція московської психіки здобула поважну піддержку в основах матеріалістичного світогляду, що його будував XIX. вік; понадто кочові, чужинні елементи, що насунули звідсіль у міста, елементи — також типово матеріалістичної духової будови, швидко асимілювалися до панівного населення, або просто вислуговувалися московському елементові в його наступі на українство.

На цьому тлі утрати почуття сили з'являються в українстві. Придніпрянини типові ознаки дефетизму — зневіри в майбутність нації та вслід за тим утеча від українства під ріжними викрутами: нема — мовляв — потреби боронити права українського народу, бо така сполука, як народ, чи нація, є тільки нижчим ступнем (та ще й зовсім не конечним) досягнення найвищого ступня сполуки, що називається людством, (цього вчив і демолібералізм і соціалізм); нічого — мовляв — не вдіш, так уже нам судилося москалями статися, (так цитував їх слова Грінченко). Перший викрут заганяв українських інтелігентів у чужі соціалістичні гуртки (що їх централі були в Московщині), а другий виправдовував повне їх безділля й найбільше різкі прояви політичної нікчемності.

Траплялися одиниці глибоко патріотичні, траплялися гурти, що в час того загального підупаду, дефетизму й відвороту турбувалися долею народа, та в масі українського населення цілої, великої Придніпрянської України вони затрачуються зовсім, автім і ці одиниці й гурти не мали ніякої програми своєї праці, головнож не зуміли опертися об основну правду життя, що диктувала б їм зміст і методи праці, — правду, якою був, в їй буде дух нації. Цього духа вони загубили. Життя нації розглядали й розвязували з боку його форми. Обсервуючи життя з боку форми, мусіли добавати безліч чужих форм, що їх не витворила українська нація; — отже виявилися вдобувати ці форми для української нації, „забудовувати — мовляв — прогалини“, нехтуючи змістом власного духа. Так знехтували вони зовсім власним розвоєвим шляхом; зупинили націю в її розвитку.

На цьому невідрадному тлі з'явилася Леся Українка, найідеальніший витвір духа української нації, що нехтувала собою, посвячуючи свою особу найвищій життєвій правді — духові нації. Для цього жила серед цих людей і любила їх, як одиниці, для цього не розійшлася зі своїм дядьком Михайлом Драгомановом, була йому порадницею — сестрою жалібницею в останніх хвилинах життя; любила його, як добра племінниця, любила як людину, але встояла перед духововою отрутою, що її силоміць в Лесину душу вливав Драгоманов. Любила людей, як фізично-живі одиниці, та поборювала їх, як представників злого, що старалися нищити правду. Знайшла шлях апостола духа.

М. ЧИРСЬКИЙ:

Перший виступ „Летючої Естради“.

Зпочатку це була скоріше „показуча“, ніж „Летюча Естрада“, бо цей початок виглядав так:

Зимовий ранок зі всіми „аксесуарами“ (за винятком снігу, а з додатком болота)... Довгою вулицею, що починається ліс під Ізою (відоме село біля Хусту) і простягається ген аж до хустського двірця, на самому кінці міста, — посувався доволі оригінальна „процесія“ кількох „військових“ і кільканадцятьох „цивілів“. При цьому військові байдоро ступають по самій середині бруку, а цивілі скромно підступцюють по хіднику.. І ті і другі на перший погляд ніби не мають між собою нічого спільногого, але це тільки на перший погляд, — коли ж приглянутися уважніше, побачимо, наприклад, як один зпоміж цивілів несе в оберемку кілька доволі „археологічного вигляду“ шабель, а натомість один зпоміж військових несе на плечі солідний сувій цілком цивільної матерії темно-синього кольору... Інший військовий (що ступає по бруку) і один цивіль, що шкандибає по хіднику, зовсім солідно і спільними силами несуть досить оригінального вигляду річ, що нагадує в одного боку маніфестаційний плакат, а з другого — бутафорську піч, але в дійсності не в ані тим, ані другим... Зрештою, кожний з членів цієї процесії несе щось більш-менш загадкове.

Наприклад, в одного на руці висить досить довгий шпагат (амотаний на аразок ковбойського „ласса“), на якому населено беаліч мосяжних обручок, в тих, що ними любили оздоблювати себе африканські і т. п. губільці в часів Робінзона Крузо.... Звичайно не кожний зумів передчувати, що на тому шнурі внедоваві висітиме звіса (яку до речі тягне на своєму плечі вищезгаданий військовий)... Зрештою, що це, сказати б „суцільне“ товариство, доводить факт, що деякі з цивілів мають на голові військові кашкети, і дехто з військових убраний в цивільне пальто. (Таким чином команда Січі поступово вдягала своїх підляглих, авідти ця загадкова мішаниця з цивілів і військових, що належали до одній військової формaciї).

Так виглядав виїзд ворганизованої в Хусті „Летючої Естради“ на своє перше мистецьке пропагандивне турне...

Оскільки не зраджує пам'ять, першою ауспинкою на нашому турне мала бути Тересва: і ось десь за півгодини потяг спиняється на станції тієї ж назви, а „Летюча Естрада“ викочується на перон. Ми відразу ж робимося центром уваги і довкола нас та наших декорацій і реквізиту вмить збиряється купа цікавих. Особливою увагою публіки тішаться „репрезентанти“, тобто естрадовці в повних січових одностроях. Бо ж вони ввижалися їм першими ластівками справжньої української весни. Деякі дивилися (більшість) з захопленням на цих ластівок та деякі (чехо-мадяро-русско-та іншої масті філи) з явним страхом, чи ненавистю. Пер-

ші відразу ж навязають з нами контакт, а другі дивляться з під чолом чортом, а потім відвертаються. Та що нам ці недолюдки. Ми не для них, бо для пісні публіки зорганізовув „Січ“ інші формаші, що матимуть з ними до діла. А ну, панове, звертаємося до гурту прихильників, хто заведе нас до салі, де маємо сьогодні виступ? На це гурт відповідає одноголосно — таک, що, коли віддавши розпорядження, щоб два лишилися біля річей і чекали, поки не приїде по них фіра (з огляду на презентації вважаю тут цей спосіб експедиції більш зручним), нарешті рушаємо, — супроводить нас на місце привначення цілий гурт...

Тересва це невеличке містечко, що найкраще дає відчути свою „столичність“ Хусту. Воно таке мініатурне, що робить враження якоїсь оселі ліліпутів. В дійсності мешкає тут біля 2000 люда. Але дерев'яні хатки, двері, вікна, плоти, криниця і нарешті сама церква видаються мені просто ляльковими. І тільки люди, що з'являються часом у цих дверях (агинаючись мало не вдвічі) „псують“ це враження, бо вигляд у них досить кремезний. Та враз ми вже й у центрі, який від не центру відріжняється тим, що маленькі дерев'яні, але дуже чепурні хатки, замінюються муріваними, але на той же час будова на тлі їх видається монументальною. Та ось звертаємо з площині в бічну вулицю, що пишається ще монументальнішою будовою — корчмою. В цій „Естраді“ має відбути свій перший виступ. (О, іроніє долі, „Бойове хрещення“ в жидівській корчмі!) Та що робити за браком іншого театрального, помешкання, мусимо йти на компроміс.

Заходимо. Нас дуже ввічливо зустрічає дебела жидівка зrudим бубікопфом. Вона изагалі свою зовнішністю, убраним, манірами представляє той інтернаціональний тип, який легко зможемо спіткати чи то за прилавком марсельського портового бару чи то в іще гіршому притоні Сан-Франциско. Тому не дивуйтесь, що здрігається, коли ця потвора вітає нас піднесеною рукою „Слава Україні“. Звичайно, на це привітання ніхто їй не відповідає, на той же час почується „на все готову“ жидівку, що суверо заборонено в цей спосіб вітатися в корчмі.

Але корчмарка виправдується, мовляв, хлопці, які до них приходять усі саме так вітаються і від неї вимагають такої ж відповіді. Добре, кажемо ми їй. Ми вас авільняємо від цього обов'язку, а хлонців також повід мимо. Розмові цій уважно прислухається саме гурт тих хлонців, що встигли вже собою вщерть виповнити один салон. Отож звертаємося до них і кажемо їм, що неприємно в жидівській корчмі та ще й до самої шинкарки звертається з таким привітанням, як „Слава Україні“. Чайже не кажете ти „Слава Ісусу“. У відповідь нам летить з гурту гомін згоди.

На цьому інцидент вичерпується. Та є він досить характеричний. Це та відворотна сторона медалі запалу населення Карпатської України, що після довчих переслідувань і заборон нарешті мало змогу вільно виявити свою любов до символів та емблем українських.

Але вернімося до головної теми. Ідемо на салю.

Тут приємно нас розчаровує наявність у ній навіть постійної сцени, що, хоч невеличка розміром, виявилося, була цілком „в порядку“. Тобто із завісою, що фунгувала, і підлогою, що на ній можна було б і затанцювати без ризика провалитися. Інша річ, що на завісі було вимальоване якесь страшенно рахітичне та до того ще й косооке янголя явно неарійського походження. Та з янголом ми собі швидко давмо раду, трохи гірша справа з бічними кулісами, на яких, Богові дяка, нічого не можна роایбрати, крім виразних плям від пива та й ще підозріліших трунків. Але на щастя синього полотна виявляється у нас достаток, тож гуртом пускаємося до праці і під керівництвом нашого відомого працівника, мальра М., (що на перше турне ласково вгодився поїхати з нами), сцена швидко набирає належного вигляду. Крім того доцільним вішанням гадників (вміщуються один на другий відповідно точкам і образам програми), досягаємо того, що під час перестави між поодинокими точками не буде зайніго проонолікання, що так охолоджує публіку і взагалі нищить враження спектаклю.

Кінчаємо працю і саме приносять нам обід. І „Естрада“ хапається за ложки. Сбіз цей, правда, зовсім скромний, але кращі (хоч теж скромні) надії покладаємо на вечерю, сподіваючись, що каса дозволить нам на більшу розкіш, ніж зупа з порядним кавалком хліба. По обіді приступаємо негайно до проби з декораціями і змінами. Деякі числа повторюємо кілька разів, аж поки не йдуть гладко, без зашпортування і без зайніх пава. „Технічний персонал“ (ці ж самі виконавці, але вільні від даного образу) теж тренуються робити на сцені блискавичні зміни декорацій. Тоді призначаю відпочинок. Тимчасом на вулиці перед корчмою збирається вже повно народу, дарма що початок був оточений на сьому годину вечора, а тепер щойно третя пополудні. Нетерпелива публіка вимагає вже квитків і виявляє навіть енергійне бажання обсаджувати місця на салі, не дбаючи що прийдеться їй там чекати початку з чотири години.

Та ми рішуче позбавляємо її цієї „приємності“, а оскільки цим нетерпеливим ентузіястам театру не щастить „окупувати салю“, то вони виповнюють собою вулицю та цілковито перетинають всякий приступ до „театру“.

Та внелові з'являється управитель школи, він же начальник Січі, учитель Мишевець, (він пізніше перебував аі мною у тячівській вязниці, в Кривій та у концентраційному таборі у Варю-Лопощі, мадяри його в кінці квітня ніби по амнестії випустили, щоб потім по кількох днях авірськи закатувати). Він допомагає нам зробити порядок. Перш за все викликає з натовпу кілька своїх підлеглих січовиків і доручає їм зробити лад і спокій. Ті зараз же беруться за роботу і за якийсь час публіка, хоч і не дуже охоче, але підлягає „авторитетові влади“ і на кілька кроків відступає від дверей та робить вільний прохід.

Учитель Мишевець, виявляється, є моїм старим знайомим. Знає мене ще з Ужгороду, коли я працював там у театрі „Просвіта“, а він учився в учительській семинарії і рівночасно виступав частенько у нас, в якості статиста. Вітаємося з ним дуже сердеч-

но. Далі дістаемо від нього радісну вістку, що квитки, які йому лишив для розповсюдження наш адміністратор, усі розпродані, так що відносно каси могли тепер ми мати найрожевіші сподівання.

Помешкання для артистів теж знайдені і, звичайно, ці помешкання дарові, отже ж наша режія буде зведена до мінімума. Це дуже важлива справа, звичайно, головно тому, що „Летюча Естрада“ ніяких субвенцій ні звідки не дістає і таким чином здана на цілковиту фінансову самовистачальність. Крім того мавмо сплатити борг, що повстав в авязку з організацією та матеріалізацією театру. Тому то питання каси в нас особливо дражливе. Сьогодні взагалі тяжко собі уявити театру, що не має би бодай якоїсь неперідочної грошової підтримки. Тому заснування нашого театрального підприємства був чин сміливий, що вказував на оптимізм його організаторів.

Завдання наше було тим тяжче, що ми властиво зовсім не мали на увазі потурати смаку публіки, а саме навпаки — боротися з тим смаком шляхом пропаганди не тільки політичної (одне з головних наших завдань), але й мистецької. Для цього створили ми цей театр, вживуючи військового терміну — „малого калібру“, щоб його, мов ту легку гармату, можна було б затягати на найнедоступніші верховинські позиції. Дійсно, мали ми завданням обіздити цілу Карпатську Україну, заглянути і до найвіддаленіших заутин, десь загублених у горах.

Репертуар цього театру був комбінований так щоб: перше — познайомити найширші верстви із здобутками української літератури (голівно поезії — акція засипання прірви між українською літературою та цими найширшими верствами), друге — піднесення національного бойового духу цих мас, третє — заatakувати всякого гатунку „філів“, починаючи від руссо- і кінчаючи мадярофілами, і нарешті для пропаганди самої ідеї „театру малої форми“, театру войовничого, театру актуальностей, який живо реагув, і відповідав на питання нашого сьогодні. Це саме був той незабутній час, коли всеукраїнський наступ провадився єдиним фронтом, коли вирівнювалася лінія цього фронту на всіх лініях нашого політичного й культурного життя. Був це дійсно скординованій рух, рух, що знаходився під єдиним керуванням, і що над тим світився символ української державно-соборницької думки — націоналістичний Тризуб.

Отже, наша „Летюча Естрада“ мала виконати бойове завдання на своєму відтинку і сьогодні властиво мало відбутися наше бойове хрещення. Хвилювало нас найбільше, як сприйматиме ця невідома нам публіка українську сучасну поезію, її інсценізацію та хорові рецитациї. Чей же ми знали, що саме ця форма зовсім неизнана, а тому незвичайна для нашої публіки взагалі, а зокрема для авдиторії селянської, що виховувалася на просвітянських аматорських театрах з їх псевдо-побутовістю, з їх псевдо-реалізмом та шароварною бутафорією.

З іншого летючого фрегату вперше мав висадитися „десант“ української поезії, щоб завоювати ці незнані простори, цю нову територію, чи краще — авдиторію. Треба сказати, що під сучас-

ною українською поезією ми розуміли ту, в якій кожен рядок це немов жовнір у бойовій лінії. Її перша ознака — активність, воїновничість та революційна відруховість. Решта (скільки б відсотків „Парижу“ вона в собі не посідала), — це літературний аріергарт, що евентуально десь пізніше може розташуватися на вже підбитій території. Так серед радісного і бадього хвилювання настав очікуваний вечір. Пригадую собі добре цей наш перший виступ. Саля вищерть переповнена. При цьому автторія дійсно майже виключно селянська. (Між іншим, як потім я переконався, ця найбільш в театральному сенсі, вдячна у нас автторія! Вона сприймає найбільш беззосередньо, що не значить — некритично, її почуття не захаламуєні, а дух не зіпсуетий театральним сурогатом).

Але саля своїми розмірами не може вмістити всіх охочих. Двері, вікна — все зайняте. Сусідня кімната, теж вся набита, там умістилася публіка на столах, на лудках вікон, повитягала десь бочівки з під пива і навіть захопили шинквас, так що бідкання шинкаря лишилися безвіслідні. На сцені вже все готове. В останнє перевіряю ще наявність під рукою потрібного реквізиту. Усі естрадівці відчувають урочистість моменту. Вони напруженні, схвильовані (що й не дивно — бо всі майже виступають вперше в житті) та це мене мало непокоїть, бо з досвіду знаю, що саме такий стан спричиняє натхненне виконання. Дивлюсь на годинник і коли стрічка показує рівно сім (ломаємо традицію укртеатрнеточностей!), наказую дати перший давінок. Давонять. На салі вмить настаєтиша (ци дисциплінованість публіки мене захоплює; до речі, я взагалі не знаю більш етичної маси, як українська). Тоді просмикується крізь завісу на просcenіум перед публіку естрадовець К., якого завданням є приготувати публіку до спектаклю. Чуємо, як голос промовця там за завісою започатку тримтити, ніби ось-ось хоче перерватися, але далі набирає міці й певності, аж поки не звучить при закінченні зовсім металево . . .

Суспільні оплески завершують кінець слова. Тоді в останнє кидаю оком на приготований вже „до бою“ ансамбль. Гасимо світла і завіса йде на гору.

Першою точкою програми, пригадую, ішла в нас хорова рецитація „Заспівів“ Яновського з „Чотирьох Шабель“. Особливе враження на публіку робило закінчення одного із „Заспівів“:

„Ми стоймо плечима до плечей,
і на чотирі боки шаблі“ . . .

І справді, по цих словах блиснули естрадовці на чотирі боки шаблями.

А потім, на закінчення рецитації, коли ансамбль широким розгорнутим рухом рук (одні вліво, другі вправо) підкреслив останні рядки останнього заспіву:

„Ми стойми плечима до плечей
і світ розчинено як двері! —

вибухла праздна сальва оплесків. Публіка була завойована, отже, вже у першій сутиці. Контакт з „ворогом“ навязаний і це було запорукою далішого успіху. Ентузіазм публіки був відгомоном

нашого надхнення і ми були невимовно щасливі цією перемогою. Я думаю, що коли б автори цих поезій були присутні на салі, були з нами тут серед цієї захопленої маси, то почули б може в тумані найгостріше, що вони в дійсно українськими і дійсно поетами. Кожна точка програми доходила до свого призначення. Навіть „Городок Ягайлонський“ — особливо тяжка своєю умовністю (поруч з „Парадою вночі“) — інсценізація, за яку я трохи боявся, навіть і „він“ мав не менший успіх.

Рішучо, після моїх спостережень, сільська авдиторія ширіше відчуває українське літературне мистецтво від авдиторії так званої інтелігентської (тут пригадую собі наші літературні вечори в Празі, Подебрадах та їх квасну атмосферу). В цій селянській авдиторії спостерігається просто витснене відчуття слова, а головно величезний пієтизм до слова українського. Вони бо сприймають нашу продукцію не разумом а його снобістичними застереженнями та спекулятивною стриманістю, тільки серцем чистим та ширим.

На закінчення давали ми одноактівку — гротеск „Тринадцятий кілометр“. Це властиво була компромісова точка щодо стилю нашого спектаклю взагалі, але мала вона чисто пропагандивне значення. Була це сальва по ріжного роду фенциківсько-бродіївських прихвостнях. Йшла вона в нас жваво, крім того цій постановці не бракувало гумору, тож, ясна річ, мала й вона великий успіх. Вкінці цієї штуки гуцул-пастух жене на три вітри своїм „символічним“ батіжком (хоч робить це досить реалістично) усіляких отих зайд. При чому на радощах й сам „Тринадцятий кілометр“ (бутафорський стовбур, що до нього детектив був вміщений суфільор) пускався в танець. Ця сцена, нічого й говорити, супровадилася таким вибухом ентузіазму, що треба було боятися за цілість деяких рухомих речей на салі. Завіса мусить кілька раз іти вгору, але нарешті все заспокоюється.

Втомлені, спітнілі, але щасливі успіхом естрадовці весело розгріміровуються та переодягаються. Але за завісою салі ще бушиє. Очевидно публіка зовсім не має наміру розходитися. Доводиться щерав оголосити кінець вистави, подяку публіці за численну участь та гаряче приняття. Але більшість всетаки лишається на салі, бажаючи очевидно ще інакше привітати естрадовців. І дійсно стільці і лавки починає публіка самочинно усувати, а на тоністі на салі з'являються столи, що потім в свою чергу вкриваються солідною скількістю пляшок (видно, що пляшка таки фатально переслідує кожне українське театральне підприємство). Звичайно відмовитися від цього приняття було нам не зручно, але хай читачі не лякаються надто...

Всі ми були потомлені, а завтрашній день вимагав від нас нових сил для нової праці. Крім того вже першим ранішнім потягом мусими ми їхати далі. Даю анак і естрадовці, дякуючи своїм прихильникам, разом встають зза столів. Так закінчився перший виступ „Летючої Естради“, яка за короткий час встигла обійтися значну частину Карпатської України, беручи також (пізніше) велику участь в передвиборчій кампанії до першого карпатоукраїнського Сойму.

Та скоро настали інші дні, коли „Летюча Естрада“ мусіла донести, що вона дійсно Український Войовничий Театр. Це дні, коли молода Карпато-українська Держава очайдушно, майже голіруч, боронила своє незалежності, а естрадовці виконали свій обов'язок. В рішучу хвилину ведені своїм новим керівником, кинулися вони відважно в нерівний бій з ворогом і виграли цей бій. Так, виграли. Бо шість крісів естрадівських січовиків не каптулювали перед такою ж кількістю танків з кулеметами та півсотнею до зубів озброєного ворога.

І я вірю, що „Летюча Естрада“ започаткувала таки нову добу в історії Українського Театру, відновивши його войовничу традицію. Початок цей є, звичайно, скромний, як і скромні джерела, які далі пливучи виростають у ріки, що своєю могутньою бурхливою течією амивають перепони.

О. ШУГАН:
,Малі Друзі“.

Часопис для дітвори ч. ч. 1—4. Видає Українське видавництво в Кракові. За редакцію відповідає Мирон Гошівський. (місячник).

Як найліпший подарунок на Різдво для наших наймолодших появився в січні ц. р. журнал „Малі Друзі“. Вже перше число привітали дуже радісно й діти й учителі та всі ті, що живо цікавляться сучасною нашою видавничою продукцією.

Журнал цей заспокоїв одну з найскучіших потреб українського громадянства. Зайво говорити тут про важу шкільного й дошкільного виховання — так це зрозуміле кожному й ясне. А щож говорити про важу виховання дітей чи то на еміграції, чи то на тих українських землях, що лишились по цьому боці лінії Буг—Сян. Коли дитина на еміграції знаходиться в чужому оточенні, то діти Холмщини, Підляшшя чи Лемківщини в на ходились в таких умовах, що їм тепер треба присвятити максимум уваги.

Брак української школи й церкви, брак української книжки й преси в хаті батьків, часто й брак вже української мови на тих теренах — все це тепер треба приспішено відробляти. Ми в спіднями стихійного відродження українських земель Генерал-Губернаторства, свідками як ідейна молодь пішла на села відполячувати школи, а то й саме населення, що часто було на менії повної денаціоналізації. Але яка ж тяжка праця учителя в селі де ні одна дитина не читає по українськи, а вчити нема з чого. Часто вчили зі щматків старих часописів. Коли зчвилися букварі, на швидку роблені й тому дуже недосконалі, вони не принесли нічого, на чому б дитина могла виховуватись і розвиватись.

Саме тому з такою радістю зустріли всі цей часопис для дітвори.

Вже перше число було наскрізь суцільне (різняння), та інкавуально, що досвідчений редактор не лише розуміє ціль часопису — здорове виховання, а й власби підходу до дитини.

Віршовий матеріал вложений цілком щасливо: вірші легкі й гарні, що самі врізуються в пам'ять. Між ними прекрасні „вимови“ поезій О. Олесь. Ілюстраційне оформлення ЕКО — дуже промокляюче до уяві дітей. Весь матеріал наставлений на виховання патріотичне. У „Вертені“ діти в особах трьох віфлеємських царів бачать Володимира Великого, Яросла Мудрого та Короля Данила. В оповіданні „Свят-Вечір“ батько, лишивши при сточі вільне місце та накриття — так це пояснює дітям: „Це місце пра Святій Вечері для душ погибліх наших братів-борців. Багато їх полягло в боях, другі загинули закотовані польськими катами, інших повішали на шибеницях за те, що боролися за кращу долю нашого народу“ ...

„А свічка ясним полум'ям горіла на столі, — чекала, коли вночі віснянуть до стола душі геройів“.

Скірзь усі числа тягнеться оповідання про малого Никифорчика „Під щольською кормігюю”, що збільшує у дітей почуття перелому, який наступив з появою української школи.

В дальших числах, в яких III. Ілліченківське, а IV. великоміс знаходимо також вірші Глібова і Стефановича. Ілліченківський матеріал вложений добре, використано дитячі роки Т. Шевченка. Ілюстрації А. М. Гарно вложений дитячий матеріал для Свята Моря в IV ч. В кожному числі дотепні „Пригоди Таракана Бульбасика” ЕКО. Так само добре зібрані „весняні” вірші.

Спеціально треба пілкреслити, що реаліторові не бракує щасливої ініціативи. Подав в своєму журналі завжди щось нового — українські веснянки (також ноти!), гри дитячі чисто українські: весняні й великоміс. Це ще більше допомагає учителям у виховуванні дітей в наскрізі українському дусі. Не дивно тому, що учителі живлять часто журналу привинці замість далеко недосконалих підручників.

Наїнніць кілька замін: На кінчи добре вживати забагато здрібніліх слів — „читайте пильненько”, „напишіть листочек”, „діточки” і т. д. Це надає письмі солодкавості, а її в педагогічного боку не правильне, діти не люблять, коли зачасто пілкреслюють, що їх трантується інакше, як дорослих.

Мова назагал чиста цілковита, але трапляються такі гріхи, як — „попалити” (забруднити), „не мете ходити”, „погиблих” і і. Це варто усунути.

Хроніка.

„Українське Видавництво” (Краків, Кармелітська 34/ІІ.) випочало видавати новий періодичний літературний ілюстрований журнал „ІЛЮСТРОВАНИ ВІСТІ”. Перше число журналу має 8 сторінок світлин та 16 сторінок тексту.

В „Народній Бібліотеці” Українського Видавництва вийшли далі такі випуски:

Г. Квітка - Основяненко: „ПЕРЕКОТИПОЛЕ”. Оповідання.

НАРОДНІ ДУМИ. Вибір.

Іван Франко: „ІВАН ВИШЕНСЬКИЙ”. Історична поема.

Пантелеймон Куліш: „ОРИСЯ”. Новела.

Олександер Кониський: „СЕСТРА ЖАЛІБНИЦЯ”. Оповідання.

О. Стороженко: ДОРОШ та інші оповідання.

В. Стефаник: ВОНА - ЗЕМЛА та інші оповідання.

М. Коцюбинський: ВІДЬМА та інші оповідання.

Ю. Фед'кович: ЛЮБА-ЗГУБА, повість.

В Бібліотеці сучасних письменників У. В. в Кракові вийшла книжка:

Р. Біндик: В КАЙДАНАХ РАСИ. Новелі. 200 ст.

В Бібліотеці для молоді „ДОРОГА” У. В. з'явилися в друку такі випуски:

І. Франц Коковський: „СЛІДАМИ ЗАЕУТИХ ПРЕДКІВ”, оповідання на тлі минулого Лемківщини.

2. ЗМАГОВІ ГРИ — відбіванка й кошиківка.

В Бібліотеці „МИНУЛЕ Й СУЧАСНЕ” У. В. вийшли такі випуски:

В. Верниволя: ТАРАС ШЕВЧЕНКО, його життя й творчість.

І. Жуков: Нижчіння українських церков на Холмщині в 1938 році.

11. травня ц. р. відбувся в Кракові Літературно-мистецький вечір в народі відкриття бібліотеки „Просвіти” в Кракові. Вступне слово виголосила Олена Теліга, висловуючи значення книжки, як духової зброї... Рецензії сучасних поетів: Е. Маланюка, О. Ольжича, О. Теліги, О. Лятуринської і Б. Країцьєва у виконанні М. Врецьонівної, П. Поліщуків і Я. Масляка перешліталися в сопрановими сольоспівами п. Оксани Бурбелло при фортепіановому супроводі п. Л. Вахнянинівної та грою на бандурі п. інж. Махайла Теліги.

В Бачці в Граві Селі з'явилося 2. число двомісячника „ДУМКИ”, націоналістичного журналу для українців в Югославії... Вміщені статті та вірші в писані українською літ. мовою, а деякі місцевим діялектом. Головний і відповідальний редактор журналу — М. Бучко.

2. число „Радянської Літератури” пишається головно новими та жадівськими іменами; зі старших стрібаємо М. Бажана та Ю. Смолича. В числі знаходиться матеріал в недрукованій спадщині Паваса Мирного та ін.

Для вшанування пам'яті московського поета Маякона в роаворідження „народного комісарія освіти тов. Редька“ мають бути по школах України проведені вечори і лекції, присвячені творчості поета: в бібліотеках, музеях наукових закладах — влаштовані спеціальні виставки.

За редакцією М. Бажана випустить „Держлітвидав“ в перекладі на українську мову однотомник творів В. Маякона. Великим накладом вийде „оборонні, історичні та антиреалістичні“ твори поета. Особлива увага має бути присвячена найширшій популяризації творів московського поета між трудящими західних областей УРСР („Вісти“ 40/40 р.).

„Одним з першорядних завдань, що стоїть перед мистецтвом і його керівниками в західних областях — пише у „Вісім“ (ч. 25/40 р.) начальник „Управління в справах мистецтв при РНК УРСР, М. Компанієць — є завдання створити новий політично-загострений репертуар театрів, музичних організацій і т. д. Необхідно не гайно переглянути ввесь діючий репертуар і розробити репертуарні плани театрів і філармоній в таким розрахунком, щоб провідне місце в них займала рідянська тематика виключенням творів української і російської класичної драматургії, особливо драматичних творів великого пролетарського письменника М. Горького.“

В березні має відбутись в Москві „Всесоюзний огляд дитячих театрів“. За рішенням „Всесоюзного комітету в справах мистецтв“ поїхали з України на огляд київський театр Юного глядача імені М. Горького; харківський театр Юного глядача рівнож імені М. Горького.

Кінцем лютого відбулась в Києві „республіканська нарада активу працівників кіно-сітків“. „В одноголосно прийнятій реолюції нарада визнала роботу органів кінофікції України в 1939 р. незадовільною, особиво на селі.“

В київській кіностудії протягом біжучого року мають бути поставлені наступні фільми: „художньо-документальний фільм про навчання Червоною Армією Західної України і Західної Білорусі“ (режисер — О. Довженко), „Вітер зі Сходу“ (реж. — Г. Ром), „Роки молоді“ (реж. — Г. Грічев), „Академік“ (реж. — Шмідтгоф) „Здрастуй Владівосток“ та інші.

Як зазначує советська преса („Вісти“ ч. 37/40 р.) на розвиток Київ-

ської кіностудії „надзвичайно добре впливає“ „постійний обмін творчим досвідом, обмін творчими кадрами між російською і українською кінематографією, між студіями Москви, Ленінграда, Одеси і Києва“. Про інтенсивність цього обміну не але м. ін. свідчить склад людського апарату кіностудії. При студії працюють такі режисери (окрім згаданих): Л. Луков, І. Савченко, Е. Пенцлін, Ю. Солнцева, Н. Садкович, Н. Екк, Л. Френкель; оператори: Панкратьев, Щеккер, Олександров, Пішіков, Е. Кельчик; анукооператори: Гіргорев, Штро; — інженери: Бродський, Лідер, Гарвердин і т. д.

В „Музичній Бібліотеці“ Українського видавництва в Кракові вийшли дотепер такі випуски:

1. УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ — збірка українських народних пісень на мішані хори в нотами.

2. ВЕСНИЯНКИ в гармонізації Ол. Кошиця. Збірка весняних пісень на мішані хори в нотами.

10. IV. помер в Лінцманштадті (б. Лодав) на 46 році життя композитор і піаніст Нестор Нижанківський.

Кінцем лютого відбулись в Києві гастролі „Державного симфонічного оркестру СРСР“ (в Москві). Начальник Управління в справах мистецтв при РНК УРСР тов. Компанієць спеціальним наказом висловив подяку за гастролі всьому колективу театру, його художньому керівникові, „засłużеному артисту республіки“ О. Гауку і „народному артисту СРСР“ Піроғову. Як мусіла зааночити київська советська преса („Вісти“ 48/40) виступи московського оркестру були „світом у музичному житті республіки“.

В Станиславові мусіла відбуться перша обласна олімпіада художньої самодіяльності, присвячена ХХІ роковинам „червоної армії та флоту“.

„Українське видавництво“ (Краків, Кармелітська 34/II) виписало другий конкурс на поупадарні підручники призначенні для всесвітніх шкіл і самоосвіти. Бажаючі взяти участь у конкурсі повинні звернутися до Циркції „Українського видавництва“ за близьчими виясненнями щодо програми, обсягу, способу писання, розміру і т. п. поодиноких підручників. Приняті до друку рукописи будуть гоноровані від заходалегідь усталеного розміру в межах від 320—800 зол. Речинець присилки готових рукописів до друку мінає 1. липня 1940 р.

Книжний склад „ВИХОВНОЇ БІБЛІОТЕКИ“

1. Улас Самчук: „БАТЬКО Й СИН“, — ВОЛИНЬ III т. Ціна 3 нім. марки.
2. О. Кольченко: „АНДРІЙ КАРАБУТ“ — п'еса на IV дії з Визвольної Боротьби. 1 нім. марка.
3. „СВЯТО ЖЕРТВИ“ — інсценізаційний та рецитаційний матеріал до імпрези 21. XI. 1 нім. марка.
4. „ЗБІРНИК УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ“, причинки головно в ділянки україновивчення. 5 н. мар.
5. Листівки та портрети мужів української історії.

Замовлення полагоджується тільки за попередньою заплатою.

Замовлення та грошеві посилки адресувати:

В ПРОТЕКТОРАТИ: I. Roško, Praha XIV., Vělehradská tř. čís. 80/13;

В НІМЕЧЧИНІ: замовлення слати на вищеподану адресу в Протектораті, а грошеві посилки пересилати на УНО до Берліна в допискою „Виховна Бібліотека“;

В ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРСТВІ: всі справи полагоджує Інж. Колодій В., Krakow, Kolontaja 2/б.

Вже появилось

БОРИС ГРІНЧЕНКО: ОЛЕСЯ,

чудове істор. оповідання, як мала дівчинка жертвувала власне життя, щоб спасти рідне село перед татарами.

Книжочка мав 16 сторінок друку з двобарвною обгортою й ілюстраціями художника М. Михалевича.

Ціна випускать тільки 3.— K (0·30 RM).

Замовляйте в адм. „ПРОБОЕМ“.

„PROBOEM“,

PRAHA XIV-65, pošt. schr. 3.

Вчіться німецької мови!

Вже появився 4. і 5. випуск

Самоучника німецької мови

Софії Будко.

Хто вивчив попередні три випуски й сподіється матеріалом дальшіх випусків, матиме повну основу граматики і може вже розмовляти по німецькі.

Дальші випуски виходитимуть що два тижні у В-ві „Пробоем“.

Тим, хто замовив собі випуски 1. і 2. в нашій адміністрації, насилуємо і дальший.

Інших просимо негайно собі замовити по адресі:

„Nestup“, Praha XIV.-65, p. schr. 3.

УКРАЇНЦІ!

Передплачуйте,
читайте,
поширюйте

видання Українського Видавництва

„ПРОБОЄМ“

I. тижневик: Український націоналістичний часопис „НАСТУП“, що приносить вісті від всіх Українських Земель та інформує про життя українців цілого світу і про світову політику. Передплата 60— К (8— RM) річно.

II. двотижневик: „САМООСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА ПРОБОЄМ“, „Самоучник німецької мови“ Софії Будкової, в доступним поясненням граматики й вимови, що уможливлює без учителя вивчати німецької мови. Передплата 30— К (4— RM) на 10 випусків.

III. місячник: Український журнал „ПРОБОЄМ“, місячник культури, суспільно-громадського життя, мистецтва й літератури. Передплата 50— К (6— RM) річно.

IV. квартальник: „КНИГОЗБІРНЯ ПРОБОЄМ“, в якій виходять найкращі твори наших письменників. За I. квартал 1940. р. вже друкується вбірка сатири „З під Ідкого пера Марка Бараболі“. Передплата 40— К (5— RM) річно.

V. видання: „НАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА НАСТУПУ“, в якій виходять почулярні книжки на різні теми.
VI ВИХОВНА БІБЛІОТЕКА.

VII. випуски: БІБЛІОТЕКА „ВІДВАГА“ для дітей і юнацтва, ч. 1. Б. Грінченко: ОЛЕСЯ.

VIII. ріжне: ЛИСТИВКИ І ГАСЛА, що надаються для орнітрації Народніх домів, читальень, канцелярій та помешкань. Ціни листівок і гасел точіше на стор. „Наступу“.

Гроші внесіть виключно нашими чеками: Число конта Поштової Шадниці в Праві „ПРОБОЄМ“ 201.699, або „НАСТУП“ 9.028, а в Німеччині Postscheckkonto Nr. 122.124, Berlin, Zeitschrift „NASTUP“ in Prag або чеком УНО — Берлін ч. 5814 Berlin.

Замовлення слати на адресу:

„PROVOJEM“, Praha XIV-65, pošt. schr. 3.